

W TROSCE O BEZPIECZNE JUTRO

Reminiscencje i zamierzenia

1

Mirosław MICHALSKI
Andrzej BOLEWSKI
(redakcja naukowa)

Poznań 2017

Recenzje

prof. zw. dr hab. Kazimierz Dopierała
prof. zw. dr hab. Artur Kijas

Projekt okładki i strony tytułowej

Joanna Popiołek

Skład komputerowy

Marta Ratajczak

Za jakość języka i wartość merytoryczną odpowiedzialność ponosi autor artykułu.

Copyright©2017by

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISBN: 978-83-65096-51-7

 wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851 05 18
e-mail: kierownik.wydawnictwa@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
"ESUS" Agencja Reklamowo-Wydawnicza
ul. Wierzbicice 35, 61-855 Poznań
tel./fax. 61 835 35 36
www.esus.pl

Wydanie pierwsze
Druk ukończono w listopadzie 2017 r.

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
ROZDZIAŁ I: BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE W ŚWIELE AKTUALNYCH WYZWAŃ I ZAGROŻEŃ. ROLA DYPLOMACJI W KSZTAŁTOWANIU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO.....	15
<i>Pozycja Arktyki w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego. Zarys problematyki (Paweł JANIEC)</i>	<i>17</i>
<i>Rola Szwajcarii w systemie bezpieczeństwa europejskiego (Katarzyna KRZYWIŃSKA)</i>	<i>35</i>
<i>Bezpieczeństwo państwa, kasus Ukrainy oraz wpływ Federacji Rosyjskiej na fragmentację, dysfunkcyjność oraz bezpieczeństwo ekonomiczne (Józef ZAWADZKI)</i>	<i>49</i>
<i>Bezpieczeństwo Europy w świetle niekontrolowanej migracji z Bliskiego Wschodu i Afryki (Dawid PIECHOCKI, Anna SOKOŁOWSKA)</i>	<i>61</i>
<i>Polityka Unii Europejskiej wobec krajów dalszego sąsiedztwa (Azji Środkowej) w świetle „globalnej strategii” z 2016 r. (Beata JAGIEŁŁO)</i>	<i>69</i>
<i>Dyplomatyczne metody rozwiązywania sporów międzynarodowych a utrzymanie bezpieczeństwa międzynarodowego (Marta SZMIDT-MEJZA)</i>	<i>87</i>
ROZDZIAŁ II: PRAWNE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA.....	97
<i>Wybrane aspekty prawno-organizacyjne obrony cywilnej w Polsce (Julia Anna GAWĘCKA).....</i>	<i>99</i>
<i>Prawne i praktyczne aspekty bezpieczeństwa pieszych w ruchu drogowym (Łukasz FORYŚ)</i>	<i>117</i>
<i>Wybrane uwarunkowania prawne kształtujące obronę cywilną w Polsce (Krzysztof BOJARSKI)</i>	<i>127</i>
<i>Prawne aspekty bezpieczeństwa danych osobowych i informacji – wybrane zagadnienia (Ewa NOWOSAD)</i>	<i>139</i>
<i>Oznakowanie eksperymentalne dróg. Aspekt prawny i praktyczny (Maciej PETNIUNAS)</i>	<i>147</i>
ROZDZIAŁ III: ORGANA PAŃSTWOWE, SAMORZĄDOWE, SŁUŻBY I ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W PROCESIE BUDOWANIA SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO I ZARZĄDZANIA KRYZYSOWEGO	155
<i>Bazy paliw płynnych w Polsce jako wyzwanie dla systemu zarządzania kryzysowego (Piotr MOCEK)</i>	<i>157</i>

<i>System zarządzania kryzysowego w Polsce wobec zagrożeń bezpieczeństwa powszechnego</i> (Paweł SZMITKOWSKI)	175
<i>Escalacja konfliktu w cyberprzestrzeni jako możliwe źródło kryzysu międzynarodowego systemu bezpieczeństwa</i> (Joanna ŚWIĄTKOWSKA)	187
<i>Współczesne problemy i wyzwania dla systemu zarządzania kryzysowego w Polsce</i> (Grzegorz PIETREK)	201
<i>Chuligaństwo stadionowe a strategia zarządzania bezpieczeństwem meczów piłki nożnej</i> (Marek ZAWARTKA)	217
ROZDZIAŁ IV: SOZOLOGICZNE, EKOLOGICZNE, ENERGETYCZNE I EKONOMICZNE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA	229
<i>Wymiar bezpieczeństwa ekologicznego kraju a polityka ekologiczna Polski</i> (Oktawia JURGILEWICZ)	231
<i>Analiza koncepcji zabezpieczeń energetycznych w zakresie źródeł odnawialnych</i> (Maciej JANUSZKIEWICZ)	239
<i>Bezpieczeństwo polskiej morskiej strefy brzegowej w aspekcie praktyki sozologii</i> (Antoni F. KOMOROWSKI, Iwona PIETKIEWICZ)	251
<i>Racjonalne zarządzanie bezpieczeństwem informacji w przedsiębiorstwie w dobie globalizacji</i> (Hanna SOMMER)	261
<i>Bezpieczeństwo ekologiczne versus bezpieczeństwo energetyczne – wspólne powiązania</i> (Sabina SANETRA-PÓŁGRABI)	271
<i>Wykorzystanie nowoczesnych struktur organizacyjnych w tworzeniu sieci współpracy przez JST w aspekcie zastosowania założeń koncepcji organizacji wirtualnej</i> (Michał FLIEGER, Marcin FLIEGER)	285
<i>Odzyskiwanie nadwyżek żywności a bezpieczeństwo żywnościowe. Casus – Francja</i> (Urszula SOLER)	295
ROZDZIAŁ V: BEZPIECZEŃSTWO MILITARNE	309
<i>Wkład sił okrętowych marynarki wojennej RP w zapewnienie bezpiecznej żeglugi na obszarach morskich</i> (Dariusz KOZŁOWSKI)	311
<i>Wywiad i kontrwywiad w realizacji zadań partyzanckich wojsk obrony terytorialnej RP</i> (Miroslaw KWIECIŃSKI)	325

<i>Wykorzystanie wojskowych środków łączności przez polskie kontyngenty wojskowe (PKW) w operacjach poza granicami kraju – wybrane aspekty organizacyjno-funkcjonalne</i> (Maciej MARCZYK)	333
<i>Wpływ interoperacyjności potencjału logistycznego i operacyjnego sił morskich oraz innych wybranych czynników na zdolności obronne Marynarki Wojennej</i> (Bohdan PAC)	347
<i>Rola terenów zieleni w zachowaniu bioróżnorodności obszarów zurbanizowanych</i> (Robert HANCZARUK, Katarzyna KULIK-KNAPIK)	373
<i>Mechanizmy nadzoru w sieci internetowej – działanie w służbie bezpieczeństwa użytkownika?</i> (Aneta KRYŚOWATY)	383
<i>Wpływ migracji ludności na bezpieczeństwo państwa</i> (Henryk Mirosław KARWAN)	391
<i>Oczekiwania społeczne wobec bezpieczeństwa</i> (Marek PIETRZYK)	407
<i>Analiza – instrument prawidłowej oceny stanu bezpieczeństwa informacji i podmiotu</i> (Dariusz GREGORCZYK)	421
Noty o Autorach	435

CONTENTS

Introduction.....	11
CHAPTER I: INTERNATIONAL SECURITY IN THE FACE OF CURRENT CHALLENGES AND THREATS. THE ROLE OF DIPLOMACY IN SHAPING NATIONAL SECURITY	15
<i>Position of the Arctic in the field of international security. Introduction to issues (Paweł JANIEC)</i>	<i>17</i>
<i>The role of Switzerland in the European security system (Katarzyna KRZYWIŃSKA)</i>	<i>35</i>
<i>State security, the kazus of Ukraine and the influence of the Russian Federation on fragmentation, dysfunction and economic security (Józef ZAWADZKI)</i>	<i>49</i>
<i>Safety of Europe in the light of unlimited migration from Middle East and Africa (Dawid PIECHOCKI, ANNA SOKOŁOWSKA)</i>	<i>61</i>
<i>Global Strategy 2016 and the European Union's policy on Central Asia as a country of farer neighborhood (Beata JAGIEŁŁO)</i>	<i>69</i>
<i>The diplomatic dispute resolution International, and the maintenance of international security (Marta SZMIDT-MEJZA)</i>	<i>87</i>
CHAPTER II: LEGAL ASPECTS OF SECURITY.....	97
<i>Legal and organizational aspects of the Polish Civil Defence (Julia Anna GAWĘCKA).....</i>	<i>99</i>
<i>Safety of the pedestrians in legal and practical aspect (Łukasz FORYŚ)</i>	<i>117</i>
<i>Selected legal conditions shaping civil defence in Poland (Krzysztof BOJARSKI)</i>	<i>127</i>
<i>Legal aspects of the safety of personal data and information – selected issues (Ewa NOWOSAD)</i>	<i>139</i>
<i>Legal and practical aspects of the experimental road marking usage (Maciej PETNIUNAS).....</i>	<i>147</i>
CHAPTER III: STATE, LOCAL GOVERNMENT BODIES, SERVICES AND NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS IN THE PROCESS OF BUILDING THE NATIONAL SECURITY SYSTEM AND CRISIS MANAGEMENT	155
<i>Storage of liquid fuel in Poland as a challenge for crisis management system (Piotr MOCEK)</i>	<i>157</i>

<i>Crisis management system in Poland due the threats of common security</i> (Paweł SZMITKOWSKI)	175
<i>Conflict escalation in cyberspace as a potential source of crisis in the international security system</i> (Joanna ŚWIĄTKOWSKA)	187
<i>Contemporary problems and challenges for the system of the crisis management in Poland</i> (Grzegorz PIETREK)	201
<i>Stadium hooliganism as a management strategy of the safety football games</i> (Marek ZAWARTKA)	217
CHAPTER IV: ENVIRONMENTAL, ECOLOGICAL, ENERGY AND ECONOMIC SAFETY ASPECTS OF SECURITY	229
<i>Environmental safety of the country and ecological policy of Poland</i> (Oktawia JURGILEWICZ)	231
<i>Analysis of energy safety concepts in the field of sources renewable</i> (Maciej JANUSZKIEWICZ)	239
<i>Polish maritime coastline safety in terms of practice environmental science</i> (Antoni F. KOMOROWSKI, Iwona PIETKIEWICZ)	251
<i>Proper management of information security in enterprise in times of globalization</i> (Hanna SOMMER)	261
<i>Ecological safety versus energy safety - common links</i> (Sabina SANETRA-PÓŁGRABI)	271
<i>The use of modern organizational structures by local governments to create cooperation nets – application of virtual organization concept</i> (Michał FLIEGER, Marcin FLIEGER)	285
<i>Recovery of food surplus and food security. The case – France</i> (Urszula SOLER)	295
CHAPTER V: MILITARY SECURITY	309
<i>The contribution of naval forces of the Polish Navy to ensuring safe shipping in the maritime areas</i> (Dariusz KOZŁOWSKI)	311
<i>Intelligence and counterintelligence at implementation of the partisantasks for the Territorial Defence Forces of the Republic of Poland</i> (Mirosław KWIECIŃSKI)	325

<i>The use of military communication equipment by the Polish military contingents in military operations abroad – organizational and functional aspects</i> (Maciej MARCZYK)	333
<i>The impact of the logistic and operational interoperability of naval forces and other factors on the defence capabilities of the polish navy</i> (Bohdan PAC)	347
<i>The role of municipal greenery in preserving biodiversity of urbanized areas</i> (Robert HANCZARUK, Katarzyna KULIK-KNAPIK)	373
<i>Surveillance mechanisms in the Internet network – action in the service of user safety</i> (Aneta KRYŚOWATY)	383
<i>The influence of migration of population for the State safety</i> (Henryk Mirosław KARWAN)	391
<i>Public expectations for security</i> (Marek PIETRZYK)	407
<i>Analysis as an proper assessment instrument for the state of information and entity security</i> (Dariusz GREGORCZYK)	421
Notes about the Authors	435

Wstęp

Bezpieczeństwo definiowane jako stan nie tylko niezagrożonego trwania – istnienia, ale również jako stan zapewniający możliwość rozwoju – wzrostu, jawi się jako jedna z podstawowych wartości, dzięki której człowiek może realizować inne. Nie dziwi przeto zdziwienie, że mówienie o bezpieczeństwie zarówno personalnym jak i strukturalnym w ich wieloaspektowym ujęcie budzi żywe zainteresowanie w różnych środowiskach. Mówienie o tak rozumianym bezpieczeństwie stanowi ważną część składową każdej kultury, każdego czasu i znajduje swoje miejsce w tekstach i treściach będących reprezentatywnymi dla każdej religii, w różnych historycznych okresach rozwoju człowieka.

Bezpieczeństwo rozumiane zarówno jako stan, ale również często i jako proces, stanowi w całym świecie przedmiot zainteresowania licznych nauk, spośród których szczególny status w tym względzie posiadają nauki o bezpieczeństwie. W Polsce nauki o bezpieczeństwie, jako dyscyplina naukowa, nie sięgają zbyt odległej przeszłości. Ich niezbyt długa historia początek swój bierze dopiero w 2011 roku, kiedy to najpierw uchwałą Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 roku zmieniającą uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, w punkcie pierwszym w dziedzinie nauk humanistycznych – dziedzina nr 6 – dodano dwie nowe dyscypliny naukowe: nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności, w punkcie zaś drugim wykreślono figurujące pod pozycją 17 w dziedzinie nauk – nauki wojskowe.¹ Rozporządzenie to weszło w życie i zaczęło obowiązywać z dniem 24 marca 2011 roku. Obowiązywało stosunkowo krótko, zaledwie pół roku, do 1 października 2011 roku.²

Zostało ono uchylone na mocy rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Minister Barbara Kurdycka wydała Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, które zaczęło obowiązywać z dniem 1 października 2011 roku. W rozporządzeniu tym w ramach obszaru nr 2 (obszar nauk społecznych), w dziedzinie nauk społecznych na pozycji nr 1 w jako dyscyplinę naukową wpisano nauki o bezpieczeństwie zaś pod pozycją nr 2 nauki o obronności.³

W ten sposób w zgodzie z funkcjonującym w Polsce systemem prawnym, najpierw na krótko, w dziedzinie nauk humanistycznych, a następnie – i jak dotąd, w dziedzinie nauk społecznych znalazły swoje miejsce nauki o bezpieczeństwie jako w pełni uprawnioną dyscyplinę naukową.

¹ Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia 2011 roku zmieniająca uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Monitor Polski nr 14, poz. 149

² Autor w tekście odnosi się często do treści przedstawionych wcześniej (w:) M. A. Michalski, L. Kowalczyk, R. Jajczyk, M. Flieger, *Norma personalistyczna jako fundament współczesnej securitologii* (w:) *Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2016 Zborník vedeckých a odborných prác* (red.) Matúš Grega, Róbert Hurný, Zuzana Berníková, Akadémia Ozbrojených Síľ gen. M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši Katedra spoločenských vied a jazykov, Liptovský Mikuláš 2016, s. 261-267

³ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku w sprawie w sprawie obszarów wiedzy, dziedzin nauki i sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych. Dziennik Ustaw nr 179, poz. 1065

Mimo tego jednak, że – jak to podkreślił Edmund Szweda – nauki o bezpieczeństwie należą do najmłodszych w systemie polskiej nauki, to „bezpieczeństwo ma w praktyce swojego rozwoju praktykę mierzoną w tysiącach lat. W różnych okresach historycznych człowiek zawsze oczekiwał bezpiecznego życia i rozwoju”.⁴ W związku z tym angażował, na miarę swoich możliwości, w poszczególnych okresach wiele sił i środków, aby zabezpieczyć swoje istnienie i zapewnić rozwój zarówno sobie jak i swoim bliskim.

Dzisiaj nie tylko w Polsce, ale na całym świecie w wielu sztukach i dziedzinach podejmuje się działania i badania na rzecz bezpieczeństwa. Organizowane są liczne konferencje,⁵ problemowi bezpieczeństwa poświęcone są prace licencjackie, inżynierskie, magisterskie, doktorskie, habilitacyjne i książki profesorskie. Wdrażane są specjalne programy, rozpisywane konkursy na granty.⁶ Powstały specjalne organizacje o charakterze międzynarodowym, stowarzyszenia i fundacje, rodzą się inicjatywy międzynarodowe, narodowe i lokalne. Doskonałym przykładem takiej organizacji – towarzystw naukowego o międzynarodowym charakterze jest Europejskie Stowarzyszenie Nauk o Bezpieczeństwie – European Association for Security (EAS), zainicjowane w 2000 roku w Krakowie, któremu prowadzi prof. Leszek Korzeniowski. Zrzesza ono, reprezentujących społeczność międzynarodową przedstawicieli różnorodnych dyscyplin i nauk o bezpieczeństwie, filozofii, socjologii i kultury bezpieczeństwa, bezpieczeństwa cywilnego, nauk policyjnych, wojskowych i kultury fizycznej, bezpieczeństwa życia, studiów nad bezpieczeństwem, i innych – wszystkich tych, którym szeroko rozumiane bezpieczeństwo w jego wieloaspektowym ujęciu leży szczerze na sercu.⁷

Jednym z efektów troski o szeroko rozumiane bezpieczeństwo, w jego wieloaspektowym wymiarze, było powstanie w 2004 roku w Poznaniu, Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, której założyciele jako główny obszar jej działalności wskazali problematykę bezpieczeństwa człowieka, wychodząc ze słusznego założenia, że nie ma możliwości mówienia o właściwie rozumianym bezpieczeństwie strukturalnym bez wcześniejszej refleksji poświęconej bezpieczeństwu personalnemu. Zespalając te dwie nierozłączne płaszczyzny w ramach których mówimy o bezpieczeństwie i jego zagrożeniach, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa kształci wysoko wykwalifikowane kadry oferując studia zarówno licencjackie, jak i magisterskie na kierunkach:

- Bezpieczeństwo narodowe,
- Bezpieczeństwo wewnętrzne,
- Bezpieczeństwo zdrowotne,

⁴ E. Szweda, *Nauki o bezpieczeństwie w „rodzinie” nauk społecznych* (w:) M. Kucharski (red.): *Bezpieczeństwo – dyscyplina w obszarze nauk społecznych*. Łódź, Warszawa 2012

⁵ W 2016 roku w Toruniu odbył się w dniach 7-9 grudnia I Międzynarodowy Kongres Bezpieczeństwa pod hasłem: „W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia”. W kongresie uczestniczyło około 400 przedstawicieli różnych środowisk, z kraju i z zagranicy. Wygłoszono około 300 referatów w różnych panelowych sekcjach problemowych i sesjach plenarnych.

⁶ Efektem takiego grant o międzynarodowym charakterze była praca w której redaktor tego tomu miał swój udział: M. A. Michalski, *Place of theistic-heteronomous ethics in education for security* (w:) A. Byrtusova, Ł. Kister (red.): *Security indicators in social environment*. Warszawa 2015, s. 87-96

⁷ Por. L. F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Zarządzanie bezpieczeństwem*. Wydanie II. Warszawa 2017, s. 63

- Pedagogika,
- Psychologia,
- Zarządzanie,
- a także liczne studia podyplomowe.

Szkoła kształci na siedmiu wydziałach w:

- Poznaniu,
- Gliwicach,
- Jaworznie,
- Gdańsku,
- Giżycku,
- Bartoszycach,
- Skoczowie.

Tak dynamiczny rozwój Uczelni w przeciągu zaledwie 13 lat, pokazuje ogromne zainteresowanie problematyką bezpieczeństwa, ale i również zapotrzebowanie w tym zakresie. Uczelnia nie tylko jednak kształci, ale aktywnie animuje także życie naukowe zarówno dla studentów, jak i naukowców. Efektem inicjatyw w tym obszarze są realizowane projekty badawcze, aktywnie działające koła naukowe, liczne konferencje organizowane zarówno przez pracowników naukowych jak i studentów – członków kół naukowych dla studentów, doktorantów i młodych pracowników naukowych, a także prężnie działające wydawnictwo w ramach którego ukazuje się wysoko punktowany kwartalnik: *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa* oraz liczne monografie tematyczne. Jedną z nich – najnowszą, zatytułowaną *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, zostaje właśnie skierowana do rąk czytelników. Stanowi ona materialny dowód na to, że mówienie i działanie na rzecz szeroko pojmowanego bezpieczeństwa odbywa się nie tylko w tych tradycyjnie wiązanych z tym problemem obszarach nauk o bezpieczeństwie i nauk o obronności czy nauk wojskowych, ale angażują się w te działania przedstawiciele niemal wszystkich nauk i dyscyplin. Prezentowana publikacja zawiera interesujące artykuły z kilku różnych obszarów tematycznych, których spoiwem jest problem szeroko rozumianego bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Zostały one złożone w następujących blokach tematycznych:

- Bezpieczeństwo międzynarodowe w świetle aktualnych wyzwań i zagrożeń
- Rola dyplomacji w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego
- Prawne aspekty bezpieczeństwa
- Organa państwowe, samorządowe, służby i organizacje pozarządowe w procesie budowania systemu bezpieczeństwa narodowego i zarządzania kryzysowego
- Sozologiczne, ekologiczne, energetyczne i ekonomiczne aspekty bezpieczeństwa
- Bezpieczeństwo militarne
- Społeczne aspekty bezpieczeństwa.

Niewątpliwie, publikacja ta może być przyczynkiem do licznych dyskusji, zaprezentowane w niej idee i wyniki badań mogą stanowić punkt wyjściowy do kolejnych inicjatyw badawczych. Dzięki swoim walorom poznawczym może być cenną pomocą w procesie dydaktycznym.

Ks. dr hab. Mirosław A. Michalski, prof. WSB, prof. ChAT

ROZDZIAŁ I:

BEZPIECZEŃSTWO MIĘDZYNARODOWE W ŚWIETLE AKTUALNYCH WYZWAŃ I ZAGROŻEŃ. ROLA DYPLOMACJI W KSZTAŁTOWANIU BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Paweł JANIEC

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydziału Politologii
Zakładzie Stosunków Międzynarodowych

POZYCJA ARKTYKI W DZIEDZINIE BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO. ZARYS PROBLEMATYKI

Wstęp

Region Arktyki jest o tyle trudnym, o ile ciekawym regionem środowiska międzynarodowego. Zainteresowanie tym obszarem sięga odległej historii świata, szczególnie w kontekście poszukiwania nowych możliwości podróży w kierunku wybrzeży Azji. Arktyka jest również w zainteresowaniu państw graniczących z nią. Bezpośrednim powodem zainteresowania takich podmiotów, jest niewielka odległość jaką należałoby pokonać między granicami tych aktorów środowiska międzynarodowego. Wystarczy podkreślić, że dwa najpotężniejsze państwa – Stany Zjednoczone Ameryki oraz Federacja Rosyjska są w zasięgu swoich pocisków strategicznych oraz konwencjonalnych sił zbrojnych, co samo w sobie może stanowić źródło napięć o charakterze międzynarodowym.

Dopiero początek lat 90. XX wieku przyniósł nową jakość w regionie Dalekiej Północy. Arktyka, wstępnie przestała być teatrem międzynarodowych ambicjonalnych rozgrywek państw a rozpoczął się proces rozwijania tożsamości międzynarodowej regionu. Powstały podwaliny dla budowania więzi i form współpracy o międzynarodowym, transgranicznym charakterze.¹

O następnej zmianie znaczenia Arktyki w środowisku międzynarodowym, możemy mówić w pierwszej połowie XXI wieku. Ważnym punktem, z uwagi na postępujące zmiany klimatu, przez co Daleka Północ jest coraz bardziej dostępna dla podmiotów środowiska międzynarodowego, dzięki czemu może rodzić w tymże zarówno nowe korzyści jak również napięcia i zagrożenia.

Charakterystyka regionu Arktyki

Poddając analizie obszar Arktyki, należały pokusić się o sprecyzowanie granic obszaru, który będzie poddawany dyskusji. Pozornie nie jest to zadanie trudne, jednak wymaga zrealizowania dla zachowania porządku dyskusji.

¹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 11-12

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, definiuje Arktykę następująco:

„Arktyka to obszar Ziemi otaczający biegun północny. Jej granice określa się w różny sposób. Według definicji klimatyczno-ekologicznej wyznacza ją lipcowa izoterma +10 °C, która w przybliżeniu pokrywa się również z północną granicą wegetacji drzew. (...) Arktyka obejmuje część Rosji, Kanady, Norwegii, Szwecji, Finlandii, Alaskę (Stany Zjednoczone), Grenlandię (terytorium duńskie), Islandię oraz Ocean Arktyczny.”²

Już czasy starożytne przyniosły określenie północnych obszarów polarnych mianem „Arktyki”. Nawiązuje do obszaru nigdy niezachodzącego za horyzontem – okółbiegunowego gwiazdozbioru Wielkiej Niedźwiedzicy. Μεγάλη Ἀρκτος [Megali Arktos], grecka nazwa gwiazdozbioru została wykorzystana do określenia terytorium położonego „blisko” Wielkiej Niedźwiedzicy.

Terytorialnie, obszar Arktyki w najprostszym rozumieniu, jest to termin określający obszar Oceanu Arktycznego wespół z wyspami oraz archipelagami, wliczając również północne kresy Eurazji i Ameryki Północnej. W nauce o stosunkach międzynarodowych, dominującą interpretacją pojęcia „Arktyka” jest wynik negocjacji politycznych z przełomu lat 80./90. XX wieku. Wynikiem instytucjonalnym tych negocjacji oprócz dookreślenia podmiotowego i częściowo również przestrzennego było powołanie Rady Arktycznej. Formalnie w skład terytorium Arktyki, na gruncie powyższych negocjacji włącza się terytoria lądowe i morskie państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego tj. Kanady, Królestwa Danii (Grenlandii), Norwegii, Rosji, Stanów Zjednoczonych oraz Islandii, a także lądowe terytoria Finlandii i Szwecji.³ Warto pamiętać, że Arktyka nie jest regionem jednolitym. Tworzą ją często odmienne subregiony, formowane przez różne uwarunkowania społeczno-gospodarcze.

Bezpieczeństwo jest jedną z najważniejszych dziedzin współczesnych stosunków międzynarodowych. Należy podkreślić, że nie mówimy tylko o bezpieczeństwie *sensu stricto* militarnym ale również energetycznym czy ekonomicznym. W dobie globalizacji i trans graniczności środowiska międzynarodowego, nie powinien dziwić fakt, że znakomita większość płaszczyzn bezpieczeństwa jest ze sobą ściśle powiązana a nawet poszczególne płaszczyzny bezpieczeństwa warunkują się wzajemnie. W przypadku ogólnie rozumianego bezpieczeństwa, możemy przyjąć, że jest to brak zagrożeń ze strony podmiotów zewnętrznych. Jednak takie ujęcie nie wyczerpuje wszystkich znamion definicyjnych problemu.

Bezpieczeństwo rozumiane negatywnie dotyka problematyki braku zagrożeń. Ujęcie pozytywne jest utożsamiane ze stanem *a contrario* dla zagrożenia. Wg definicji Ryszarda Zięby, możemy mówić tutaj o sytuacji braku zagrożenia, „ochronę przed zagrożeniami lub wreszcie jako pewność, będącą wynikiem

² Arktyka, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/baltyk/arktyka/arktyka (pobrano 15.11.2016 r.)

³ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2015, s. 61-69

niewystępowania zagrożeń i/lub skutecznych działań w celu zapobiegania im lub ich usunięcia.”⁴

W nauce o stosunkach międzynarodowych, pojęcie bezpieczeństwa, możemy traktować jako proces. Ów proces nie ma charakteru zmiennego ze względu na dynamikę i intensywność ewolucji transgranicznego środowiska międzynarodowego. Siłą napędową tego procesu jest interakcja wzajemna państw oraz ich dążenie do zapewnienia sobie ochrony i kształtowania zarówno indywidualnego jak również międzynarodowego bezpieczeństwa.

Zmienna jest również kwestia zagrożeń bezpieczeństwa. Podkreślić należy, że współcześnie mamy do czynienia przede wszystkim i zagrożeniami o asymetrycznym charakterze, stąd należy brać pod uwagę również niestandardowe pola walki. Niewykluczone, że teatrem przyszłych – być może niedalekich działań zbrojnych – będzie właśnie region Arktyki. Wynika to z wielu czynników ale podstawowym jest zmienny i ewolucyjny charakter transgranicznego środowiska międzynarodowego.

Warto podkreślić, że zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego mogą mieć charakter zewnętrzny w stosunku do poszczególnych państw ale również wewnętrzny. Wywołanie pewnego rodzaju dysproporcji w szeroko rozumianych zasobach czy posiadanych środkach militarnych, może spowodować, że jedno z państw, może poczuć się zagrożone, nawet jeśli potencjalny agresor nie przewiduje konieczności sięgania środki wojskowe.

Surowce w regionie Arktyki

Pozycję regionu na arenie środowiska międzynarodowego, kształtują przede wszystkim jego zasoby naturalne, ich ilość i dostępność, położenie geostrategiczne oraz możliwości prowadzenia ewentualnych działań w kontekście transportu – morskiego, lądowego, powietrznego, a tym samym gwarancja mobilności w regionie.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa międzynarodowego, znaczenie regionu Arktyki wydaje się być kluczowe zarówno w zakresie bezpieczeństwa energetycznego, ekonomicznego państw jak również militarnego.

Rozpoczynając analizę charakterystyki regionu w kierunku zasobności surowcowo-energetycznej, należy wskazać wyraźnie, że jest to niezwykle złożony proces. Koniecznym jest określenie zarówno rodzaju surowców – przede wszystkim pod uwagę brane są ropa naftowa i gaz ziemny, typ eksplorowanych obszarów – ląd, strefy przybrzeżne oraz morskie, również istotnym aspektem pozostaje kwestia uwarunkowań chociażby klimatycznych, pogodowych, technologicznych czy wreszcie, administracyjnych i politycznych.⁵

Biorąc pod uwagę sam aspekt wydobywania surowców energetycznych, takich jak ropa naftowa czy gaz ziemny w regionach arktycznych i subarktycznych, należy zauważyć, że na skalę przemysłową, są one pozyskiwane już od kilkudziesięciu lat. Głównym obszarem pozyskiwania są tutaj terytoria Kanady czy Rosji.⁶

Amerykańska Służba Geologiczna, w oparciu o zgromadzoną wiedzę geologiczną opartą na tzw. danych otworowych oraz sejsmicznych oraz dzięki

⁴ R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego* (w:) R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Warszawa 2008, s. 15

⁵ K. Migala, P. Owczarek, M. Kasprzak, M. C. Strzelecki, *New perspectives in polar research*, Institute of Geography and Regional Development, University of Wrocław. Wrocław, s. 19-25

⁶ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 89-91

wykorzystaniu matematycznych metod prawdopodobieństwa, podała że powierzchnia Arktyki zawiera 13% dostępnych technicznie złóż ropy naftowej oraz 30% światowych złóż gazu ziemnego.⁷ Oznacza to, że rejon Arktyki może dostarczyć około 90 miliardów baryłek ropy naftowej oraz 91 trylionów metrów³ gazu ziemnego (również w postaci płynnej). Znakomita większość tych surowców znajduje się pod powierzchnią dna morskiego, jednak z technicznego punktu widzenia, ich wydobycie jest możliwe.⁸ Nadmienić należy, że w prezentowanych danych pomija się ekonomiczną kwestię opłacalności wydobycia. Oznacza to, że powyższe zasoby mogą nigdy nie być eksploatowane.

Biorąc pod uwagę powyższe wartości oraz niedookreślony status prawny własności i przynależności terytorialnej regionu Arktyki, nie dziwi fakt, że państwa graniczące z Arktyką rozpoczęły rywalizację o prawo do całości lub chociażby części tego terytorium. Zdaniem Bartosza Kaługi, rywalizacja może dotyczyć więcej niż 90% nieprzysdzielonych dotąd obszarów dna morskiego, zawierającego potężne złoża surowców mineralnych. Nie tylko ropy naftowej czy gazu ziemnego ale również metali szlachetnych.⁹ Należy zauważyć, że zasoby leżące pod dnem morskim, stanowią około 25% dotąd nieeksploatowanych światowych zapasów surowców energetycznych. Ponadto, trwające od kilku niespełna lat, szczególne zainteresowanie szansą na dalszą eksploatację, wywołane danymi Amerykańskiej Służby Geologicznej, wskazują, że głównie pod uwagę brane są złoża zlokalizowane na obszarach przybrzeżnych i morskich. Godnym zaznaczenia, jest fakt, że według szacunkowych danych USSG, więcej niż 50% zasobów energetycznych Arktyki zlokalizowana jest w wyłącznej strefie ekonomicznej Rosji, co ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa energetycznego Europy¹⁰ ale również może stać się ogniwem zapalnym dla nowego konfliktu o charakterze zbrojnym.

Spoglądając na powyższe dane, nie można mieć wątpliwości, że zainteresowanie i rywalizacja wszystkich podmiotów międzynarodowych regionem Arktyki jest wywołana przede wszystkim potrzebą i chęcią zajęcia jak największej części arktycznych złóż surowców mineralnych (nie tylko energetycznych). Szczególnym podkreśleniem takich dążeń jest fakt umieszczenia strategii arktycznej Rosji opublikowanej 2009 roku przez Radę Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej oświadczenia, że „*Przy silnej rywalizacji o dostęp do zasobów naturalnych nie można wykluczyć użycia wojska do rozwiązania problemów, które mogą naruszać równowagę sił wokół granic Rosji i jej sprzymierzeńców*”.¹¹

Czynniki, które mają niewątpliwą wpływ na ocenę aktualnej i przyszłej eksploatacji zasobów energetycznych Arktyki, jest kilka. Zdaniem doktora Michała Łuszczuka, należy do nich zaliczyć zakres i tempo zmian klimatu, warunki ekonomiczne na rynkach światowych czy postęp w zakresie technologii

⁷ P. Lis, *Szacowanie wielkości zasobów nieodkrytych złóż ropy i gazu na północ od koła podbiegunowego* (w:) „Przegląd Geologiczny”. t. 57, nr 3, s. 2007-2009

⁸ A. Wajrak, *Łowienie pod lodem – kto zdobędzie kontrolę nad Arktyką* (w:) „Gazeta Wyborcza”, 25.02.2010r., URL http://wyborcza.pl/1,75248,7610968,Lowienie_pod_lodem_kto_zdobedzie_kontrolę_nad_Arktka.html (pobrano 3.11.2016 r.)

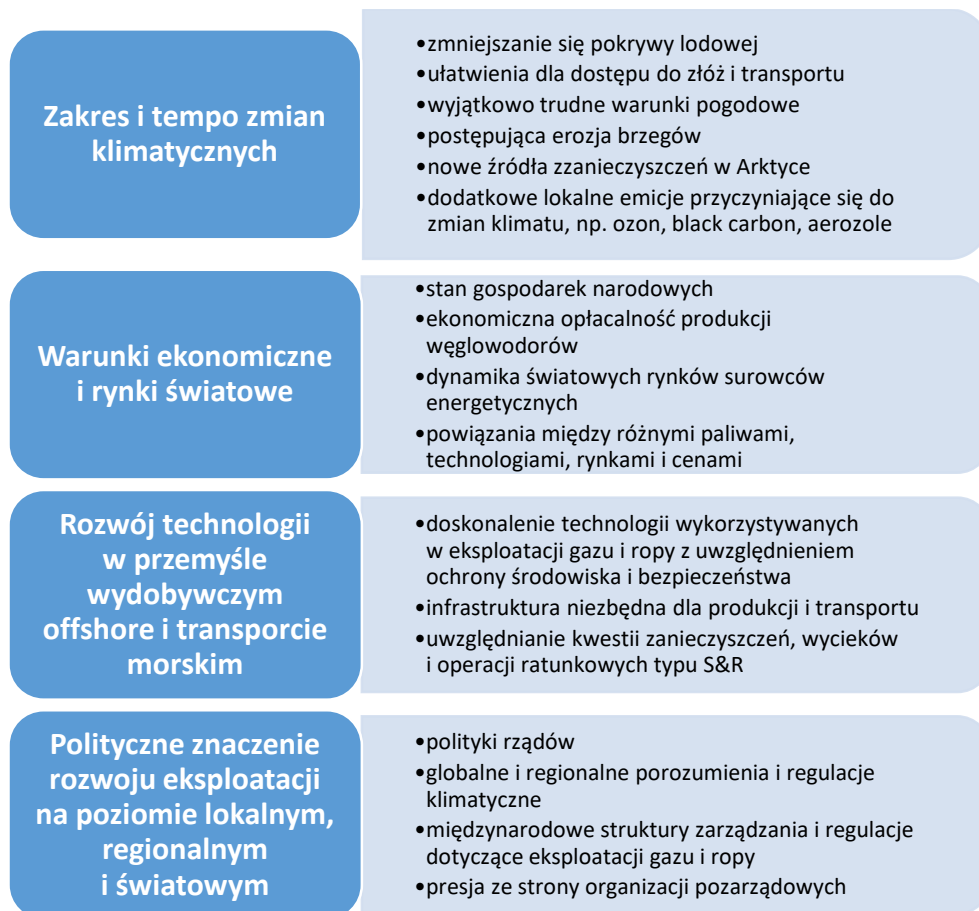
⁹ B. Kaługa, *Arktyka w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, <http://www.psz.pl/117-polityka/bartoszkaluga-arktyka-w-polityce-zagranicznej-federacji-rosyjskiej> (pobrano 15.11.2016 r.)

¹⁰ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 92-93

¹¹ *Podstawy polityki państwowej Federacji Rosyjskiej w Arktyce na okres 2020 roku i w dalszej perspektywie*

wydobywczych a nawet uwarunkowania polityczne.¹² Poniżej zaprezentowano dokładniejsze zestawienie.

Rycina nr 1: czynniki wpływające na eksploatację surowców energetycznych w Arktyce

Źródło: A. Stępień, M. Łuszczuk, *Surowce energetyczne i nieenergetyczne* (w:) M. Łuszczuk, P. Graczyk, A. Stępień, M. Śmieszek (red.): *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Departament Polityki Europejskiej. Warszawa 2015, s. 138

Wstępne analizy dotychczasowych prac eksploracyjnych, chociażby w regionie Morza Barentsa – część rosyjska (Rosneft/ENI), Morzu Beauforta i Czukockim (Shell), dowodzą, że początkowe podejście było zbyt optymistyczne. Poszukiwania w zestawieniu ze zbyt wysokimi kosztami nie są na tyle lukratywne by zachęcić wszystkich zainteresowanych do zdecydowanych kroków i inwestycji, szczególnie w kontekście spadku cen ropy i gazu w 2014 roku. Zdaniem dr Michała Łuszczuka dodatkowym problemem pozostaje nadal wysokie ryzyko odnoszące się do

¹² M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 93

środowiska naturalnego oraz bardzo trudnych warunków operacyjnych na morzu. Potwierdzeniem tego założenia są wyniki wydobywania dwóch, do tej pory jedynych arktycznych złóż podmorskich – Snøhvit LNG na Morzu Barentsa w Norwegii oraz pola naftowego Prirazlomnoya na Morzu Peczorskim w Rosji. Podsumowując, należy uznać, że wizja realnego czerpania z podmorskich złóż Arktyki jest na tą chwilę jeszcze odległą i wymagającą ogromnych nakładów na chociażby infrastrukturę i technologie.¹³

W przypadku złóż surowców mineralnych i energetycznych, istotne znaczenie, obok wielkości tychże, stanowi ich lokalizacja. Analiza zagadnienia nie potwierdza jednak możliwości powodowania konfliktów międzypaństwowych na tej płaszczyźnie. „Nałożenie granic zasięgu wyłącznej strefy ekonomicznej poszczególnych państw na mapę prezentującą rozmieszczenie potencjalnych zasobów ropy naftowej w Arktyce jednoznacznie wskazuje, że prawdopodobieństwo stwierdzenia złóż ropy naftowej na zdecydowanej większości obszaru pozostającego poza obecnie wytyczonymi zasięgami wyłącznych stref ekonomicznych jest bliskie zera. Większość arktycznej ropy znajduje się bowiem na obszarach, które już obecnie – przy wyłącznych strefach ekonomicznych o szerokości 200 mil morskich – pozostają pod kontrolą ekonomiczną państw przybrzeżnych.”¹⁴

Ponadto region Arktyki jest atrakcyjny dla przemysłu ze względu na bogactwo mineralne oraz bogate złoża. Stosunkowo dobre złoża żelaza, niklu, cynku, złota, miedzi, fosforu, metali ziem rzadkich takich jak uran, dzięki dobrej sytuacji politycznej i dobrym regulacjom stanowią podwaliny szczególnie dla przemysłu wydobywczego. Ostatnie kilka lat, wyższe ceny na rynku surowców oraz promowanie regionu wzbudziły na nowo zainteresowanie wydobywaniem surowców nieenergetycznych. Aktualnie sytuacja może być mniej korzystna z uwagi na spadające ceny wielu surowców, co potwierdza, że to właśnie one są głównym czynnikiem wywołującym aktywność państw w Arktyce. Dość kontrowersyjne jest wydobywanie niektórych surowców z uwagi na możliwość katastrof ekologicznych, których obawiają się szczególnie niektóre państwa. Z jednej strony rodzi to napięcia w stosunkach dwustronnych między państwami jednak z drugiej strony, władze lokalne dostrzegają pozytywne aspekty przemysłu wydobywczego. Poza dodatkowymi przychodami dla budżetu oraz tworzeniem nowych miejsc pracy, pozwala na dywersyfikację gospodarczą.¹⁵

Ostatnie lata dla ośrodków państwowych i regionów arktycznych coraz mocniej promują rozwój przemysłu górniczego. Szczególnej uwadze należy poświęcić działania Finlandii i Norwegii, które aktywnie nowelizują przepisy prawne dotyczące górnictwa, ze szczególnym uwzględnieniem wdrażania programu Green Mining, którego celem nadrzędnym jest wdrażanie technologii nieszkodliwych dla środowiska.¹⁶

¹³ Ibidem, s. 93-95

¹⁴ W. Janicki, *Rywalizacja w Arktyce: przesłanki polityczne czy gospodarcze?* (w:) M. Łuszczuk (red.): *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin, s. 105-121.

¹⁵ A. Stępień, M. Łuszczuk, *Surowce energetyczne i nieenergetyczne* (w:) *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*. Warszawa 2015, s. 139-141

¹⁶ *Green Mining Programme*, TEKES (Fińska Agencja Finansowania Innowacji), www.tekes.fi/en/programmes-and-services/tekes-programmes/green-mining/ (pobrano 5.11.2016 r.)

Polska aktywność w regionie ogranicza się do zaledwie kilku podmiotów. Jeżeli chodzi o eksploatację i poszukiwania zasobów ropy i gazu należy wskazać PGNiG Upstream International AS. Podmiot ten uzyskał w 2013 roku licencję na prace na szelfie norweskim i współudziałowiec na prace na Morzu Barentsa.¹⁷ Jeżeli chodzi o surowce nieenergetyczne, jedynym przedstawicielem jest KGHM International, który posiada od kilku lat licencję na eksplorację złóż molibdenu we wschodniej Grenlandii.

Strategiczny wymiar Arktyki

Posiadanie i stosowanie w sposób właściwy sił zbrojnych stanowi istotny komponent polityki zagranicznej każdego państwa oraz nieodłącznym elementem stosunków międzynarodowych. Jak słusznie stwierdza Roman Kuźniar, ignorowanie znaczenia sił zbrojnych jako czynnika oddziaływania na środowisko międzynarodowe jest błędem. Należy mieć tutaj na uwadze zarówno wymiar pragmatyczny polityki jak również badawczy.¹⁸

Niewątpliwie siła militarna pozostaje jednym z ważniejszych instrumentów polityki międzynarodowej. Jest jedynym narzędziem zdolnym do fizycznej destrukcji innego podmiotu geopolitycznego, dzięki czemu już samo istnienie sił zbrojnych stwarza element niebezpieczeństwa dla innych państw. Poziom tego niebezpieczeństwa jest uzależniony od potencjału danego podmiotu oraz bezpośrednio związany z sojuszami jakie dane państwo zawiera, by sztucznie zwiększać swój potencjał a tym samym swoje bezpieczeństwo.

Znaczenie militarne regionu, sięga nie tylko XXI wieku. W pewnym zakresie należałoby się cofnąć historycznie do czasu odkryć geograficznych, wypraw podejmowanych przez niektóre tylko państwa europejskie i Rosję do wypraw na obszary morskie Dalekiej Północy. Nie do końca wyprawy te miały wymiar militarny ale na pewno w swoim założeniu plasowały geopolitycznie region na scenie politycznej świata. Ponadto poszukiwanie nowych dróg dla rozwoju handlu dawało również państwom Europy możliwości dalszej ekspansji na świat, również w postaci nowych zdobyczy terytorialnych. Finalnie, takie postrzeganie Arktyki zwiększało siłę nowożytnej już Europy.

Rzeczywistego znaczenia strategicznego, obszary północne nabrały jeszcze podczas pierwszej wojny światowej. Po zamknięciu cieśnin tureckich i przejęciu kontroli Bałtyku przez państwa centralne, jedyną drogą umożliwiającą dostarczanie Rosji pomocy wojskowej z Zachodu była trasa wiodąca przez Morze Norweskie, Barentsa i Białe do Murmańska.¹⁹ Również po zakończeniu wojny, wykorzystywano tą trasę, chociażby dostarczając środków podczas wojny domowej w Rosji w 1920 roku. Podobną rolę odegrały te szlaki podczas kolejnej, drugiej wojny światowej. Pomoc aliantów trafiała do ZSRR dzięki komunikacji drogą morską z portami w Murmańsku i Archangielsku.

Ciekawą propozycją jest teoria A. de Seversky'ego. Jego analizy odnosiły się zarówno do koncepcji rywalizacji na kanwie zimnej wojny między USA a ZSRR jak również dotyczyły problemu użycia broni masowego rażenia. Jednym z postulatów

¹⁷ A. Stępień, M. Łuszczuk, *Surowce energetyczne i nieenergetyczne (w:) Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*. Warszawa 2015, s. 142

¹⁸ R. Kuźniar, *Polityka i siła. Studia strategiczne: zarys problematyki*. Warszawa, wyd. 2

¹⁹ K. Kubiak, *Arktyka. Między dziedzictwem zimnej wojny a współczesnością (w:) „Kwartalnik Bellona”*. t. XCV (VII), nr 2 (637), s. 51-75

była uwaga, by politycy amerykańscy zaczęli dostrzegać fakt, iż Rosja leży na bliskiej północy. De Seversky określał tę koncepcję *polar projection*.²⁰ Pomimo historycznego znaczenia tej koncepcji, można uznać, że rzuciła nowe podejście dla relokacji sił a przede wszystkim zmniejszenia odległości między dwoma światowymi mocarstwami, co nadaje Arktyce nowego znaczenia strategicznego, tym bardziej aktualnego współcześnie.

Faktyczną zdolność operacyjną i manewrową w przestrzeni powietrznej Arktyki, Związek Radziecki uzyskał w połowie XX wieku. W latach 50. i 60. połowa radzieckich bombowców została przesunięta na północ państwa, co bezpośrednio zagrażało terytorium Stanów Zjednoczonych. W odpowiedzi na terenie Ameryki Północnej, USA i Kanada utworzyły Wysuniętą Linie Wczesnego Ostrzegania (DEWL). Zasięg obejmował punkty od Point Barrow na Alasce aż po Ziemię Baffina. W kolejnych latach została włączona z systemem Dowództwa Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej i Kosmicznej (North American Aerospace Defense Command – NORAD). W odpowiedzi ZSRR utworzył na swojej północnej granicy system wczesnego wykrywania, jednak obejmował on tylko zachodnią część rubieży.²¹

Nową jakość w działaniach zbrojeniowych wprowadziło pojawienie się rakiet balistycznych, zwłaszcza dalekiego zasięgu oraz środków ich przenoszenia w postaci m.in. okrętów podwodnych. Faktyczne zagrożenie, jak podkreśla Kubiak, nie stanowiły siły lądowe czy powietrzne, lecz wspomniane już okręty podwodne z napędem atomowym. W latach 60. XX wieku oba państwa dysponowały okrętami zdolnymi do przebycia trasy i osiągnięcia Bieguna Północnego. Należy podkreślić, że w wodach Arktyki pojawiały się okręty podwodne wyposażone w rakiety balistyczne (SSBN) oraz wielozadaniowe atomowe okręty podwodne (SSN).²²

Przedstawiona, bardzo krótka i uproszczona analiza dotycząca aspektów strategicznych w okresie po drugiej wojnie światowej narzuca bardzo jasny kierunek myślenia. Biorąc pod uwagę postęp technologiczny i nowoczesne systemy bojowe, należy uznać, że region Arktyki ze strategicznego punktu widzenia obu mocarstw i zapewnienia bezpieczeństwa międzynarodowego, stanowi kluczowe znaczenie. Niewątpliwie ograniczenie sił zbrojnych w tym regionie w okresie „odwilży” pozimnowojennej zmniejszyło ryzyko konfliktu, nie wyłączyło go jednak całkowicie. Ostatnie lata wyraźnie wskazują, że poziom współpracy pomiędzy państwami zainteresowanymi regionem uległ znaczącemu pogorszeniu. Jest to wynik oddziaływania kilku czynników. Między innymi należy wskazać prace badawcze Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego ale również podział surowców Arktyki pomiędzy państwa sąsiadujące. Zdaniem autorów, między innymi Michała Łuszczaka, powrót do sytuacji „zimnej wojny” w Arktyce, nie jest do końca bezpodstawny. Idąc dalej, zdaniem K. Kubiaka, „sytuację wojskową w Arktyce można określić jako głęboko asymetryczną. Wynika to z dużego zróżnicowania potencjałów państw tworzących <<arktyczną piątkę>> [...], co nie przekłada się jednak na wysiłki czynione w celu zmanifestowania swoich możliwości militarnych

²⁰ P. Graczyk, *Arktyka i geopolityka. Obszar Arktyki w perspektywie wybranych koncepcji geopolitycznych i geostrategicznych* (w:) „Przegląd Geopolityczny”. t. 2, s. 121-141

²¹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 110-112

²² Ibidem, s. 112-113

na obszarach północnych”.²³ Jako przykład podać należy chociażby Kanadę, która od kilku lat coraz głośniej deklaruje potrzebę wzmocnienia swojego potencjału militarnego w tym regionie. Praktyczne jednak aspekty przysparzają jej jednak wiele trudności. Poza licznymi głosami, nie można wskazać praktycznych aspektów takich działań. Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja w Rosji, która wykazuje ogromną determinację w działaniu. Jednakże poza charakterem czysto prewencyjnego zabezpieczenia swoich roszczeń w Arktyce, Rosja podejmuje próby manifestowania swojego potencjału w regionie.

Poprzez swoje położenie, Arktyka zapewnia dostęp do przeprowadzenia operacji militarnych na terytorium dowolnego obiektu na kuli ziemskiej. Ponadto uwarunkowania terenu umożliwiają dogodne warunki do maskowania i ukrycia się. Podkreślić należy, że Daleka Północ, stanowi naturalną trasę dla międzykontynentalnych pocisków balistycznych w ewentualnym konflikcie atomowym. Wskazany przykład z okresu lat 60. XX wieku dowodzi również, że jest to strategiczne miejsce dla stacjonowania atomowych okrętów podwodnych zdolnych do przenoszenia głowic nuklearnych.²⁴

Badania szwedzkiej Agencji Badań Obronnych dowodzą, że militaryzacja Arktyki będzie stopniowo postępować. W rzeczywistości państwa zainteresowane regionem Arktyki podejmują próby współpracy i pokojowego rozwiązywania narastających konfliktów z drugiej jednak rozwijane są technologie i możliwości militarne to prowadzenia operacji w regionie Arktyki.²⁵ Technicznie, można wskazać rozwój technologii w zakresie budowy okrętów podwodnych ale również środków przenoszenia. Maskowanie takich okrętów, jest ułatwione dzięki obecności pokrywy lodowej. Ponadto falowanie i hałas towarzyszący krze lodowej maskują dźwięki silników okrętowych.²⁶

Rozwój działań gruntujących pozycję Rosji w regionie Arktyki jest dość wymowny. Od kilku lat możemy obserwować wznowienie lotów samolotów strategicznych, wielozadaniowych i bombowców nad Arktyką aż do granic przestrzeni powietrznej Stanów Zjednoczonych i Kanady. Ponadto coraz chętniej rosyjskie okręty marynarki wojennej pojawiają się na wodach otaczających norweskie Wyspy Svalbard. Wymowne znaczenie ma opublikowana *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku*, gdzie stwierdzono między innymi, że „(...)uwaga międzynarodowej polityki w długoterminowej perspektywie ześrodkowana będzie na panowaniu nad źródłami surowców energetycznych, w tym na Bliskim Wschodzie, na szelfie Morza Barentsa i w innych rejonach Arktyki, w basenie Morza Kaspijskiego i w Azji Centralnej.”²⁷ Od 2010 roku Rosja realizuje ustalone na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej założenia dotyczące tworzenia z regionu Arktyki strategicznej bazy surowców energetycznych. Zdecydowanie szerzej o tym zagadnieniu traktuje sygnowany

²³ K. Kubiak, *Arktyka. Między dziedzictwem zimnej wojny a współczesnością* (w:) „Kwartalnik Bellona”. t. XCV (VII), nr 2 (637), s. 59

²⁴ R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin 2013, s. 150-152

²⁵ M. Simon, *The Militarization Of The Arctic*, www.itk.ca/blog/mary-simon/oct-05-2010-militarization-arctic (pobrano 5.11.2016 r.)

²⁶ R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin 2013, s. 153

²⁷ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku*, www.scrf.gov.ru/documents/99.html (pobrano 5.11.2016 r.)

przez Miedwiediewa dokument pt. *Podstawy państwowej polityki Federacji Rosyjskiej w Arktyce w okresie do 2020 roku i w dalszej perspektywie*. Głównym założeniem strategicznym Federacji Rosyjskiej jest utrzymanie roli jeszcze nie hegemonu, ale co najmniej głównego gracza na arenie polityki Dalekiej Północy. Prawa Rosji do regionu potwierdzane są często organizowanymi lotami patrolowymi oraz działaniami marynarki wojennej.

Podejście Stanów Zjednoczonych – głównego oponenta Rosji, jest próbą zapewnienia kontroli rejonu Arktyki dla potrzeb wydobywania surowców energetycznych oraz utrzymanie kontroli nad szerokimi zasobami Arktyki. Jednocześnie Stany Zjednoczone spoglądają przez pryzmat własnego bezpieczeństwa i rywalizacji o dominację w regionie, co może być niejako pokłosiem czasów zimnej wojny. Niewątpliwie amerykańska strategia zbrojeniowa w regionie Dalekiej Północy jest również częścią systemu Obrony Północnoamerykańskiej Przestrzeni Powietrznej – NORAD. Umożliwia to lokowanie Stanom Zjednoczonym statków wodnych i powietrznych w strefie terytorialnej Kanady, co również wzmacnia kanadyjską pozycję przeciwko rosyjskiej ekspansji polarnej.²⁸ Argumentem utwierdzającym amerykańskie dążenia do utrzymania wpływów w regionie Arktyki, niewątpliwie jest rozmieszczenie na terenie Grenlandii 821 Grupy Sił Powietrznych USA. Została rozlokowana około 1500 km na południe od bieguna północnego. W tej samej jednostce wojskowej ulokowano 12 Eskadrę Ostrzegania Kosmicznego, wyposażoną w system wczesnego ostrzegania przed międzykontynentalnymi balistycznymi pociskami raketowymi. Oczywiście jest, że stacja bezpośrednio podlega centrum dowodzenia NORAD oraz bazie Peterson Amerykańskich Sił Powietrznych w Kolorado. Poza rozwijaniem zdolności bojowych jednostek polarnych, Stany Zjednoczone planują również rozwój ukierunkowany na działania antykrzysowe.²⁹

Kolejne państwo – gracz w regionie Dalekiej Północy – Kanada, nie nastawia się na konieczność udziału w konflikcie militarnym w regionie, jednakże dostrzega problem zasobów naturalnych, które stają się ważkim elementem rozgrywki międzynarodowej. Taka sytuacja międzynarodowa oraz szczególnie wzmożone działania Rosji w regionie bezpośrednio sąsiadującym z Kanadą wymuszają rozwój jednostek militarnych zdolnych do działania w rejonie Arktyki a ponadto sygnalizowanie swojej obecności na północy. Jednym ze sposobów manifestowania było oczywiście wprowadzenie floty powietrznej i morskiej USA do przestrzeni terytorialnej Kanady. Ponadto rok 2007 był przełomowy w dziedzinie współpracy militarnej. Stany Zjednoczone i Dania na zaproszenie Kanady przeprowadziły wspólne manewry wojskowe ukierunkowane wyraźnie przeciwko Rosji a oparte o realizację zadań na terenie polarnym. Rosyjska aktywność w pobliżu kanadyjskiej granicy, tworzy społeczne poparcie i akceptację decyzji o wzmożonych wydatkach zbrojeniowych. Efektem takich działań był zakup 65 nowoczesnych amerykańskich samolotów JSF-35. Ponadto Kanada wydaje potężne kwoty na rozwój technologii niezbędnej do eksploatacji surowców naturalnych w regionie Arktyki. Kanadyjskie ośrodki decyzyjne, zakładają, że dyplomatyczne środki oddziaływania są zbyt ograniczone dla ochrony narodowych interesów, co pociąga za sobą konieczność

²⁸ R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin 2013, s. 155

²⁹ U.S. Navy Prepares for Militarization of the Arctic, www.allgov.com/ViewNews/US_Navy_Prepares_for_Militarization_of_the_Arctic_91139 (pobrano 4.11.2016 r.)

rozbudowy sił zbrojnych zdolnych do prowadzenia operacji wojskowych w regionie i warunkach Dalekiej Północy.³⁰

Również od kilku lat Norwegia podejmuje działania mające na celu modernizację armii w kierunku prowadzenia operacji wojskowych na kierunku północnym. Rok 2008 przyniósł decyzję o zakupie 48 nowych samolotów F-35, które ocenione lepiej niż szwedzkie gripeny mają być zdolne do prowadzenia regularnych działań nad terytorium Arktyki. Ponadto zaadaptowano do nowych wymagań pola walki centrum Bodo, pochodzące jeszcze z czasów zimnej wojny a znajdujące się za kołem podbiegunowym.³¹

Konkludując, można uznać, że żadne z państw zainteresowanych wpływami w regionie Arktyki, nie podejmuje faktycznych dążeń do wywołania w tym regionie konfliktu, jednak narastające napięcia oraz coraz silniejsze wzmacnianie potencjałów militarnych w połączeniu z napięciami i konfliktami w innych częściach świata lub połączeniu z konfliktami na innych płaszczyznach w regionie, mogą doprowadzić do zbrojnej konfrontacji w rejonie Arktyki.³²

Konieczne jest systematyczne aktualizowanie wiedzy na temat rozwoju sytuacji militarnej regionu oraz możliwościach operacyjnych każdego z podmiotów zainteresowanych działaniami zbrojnymi w regionie Arktyki. Dla tego celu konieczne jest systematyczne organizowanie zarówno grup o charakterze eksperckim i analitycznym ale również praca służb wyspecjalizowanych w pozyskiwaniu informacji wszelkimi dostępnymi metodami. Również zasadne wydaje się prowadzenie działalności operacyjno-rozpoznawczej w regionie oraz strefach przygranicznych. Również pojawia się tutaj problem dylematu bezpieczeństwa. Rozbudowa infrastruktury obronnej każdego podmiotu może być odczytywane przez innego gracza jako zagrożenie własnego bezpieczeństwa i wywołać sytuację prowadzącą do lokalnego wyścigu zbrojeń i eskalacji aktywności wojskowej w regionie Arktyki.

Dodatkowo poziom militaryzacji Arktyki będzie postępował z uwagi na nowe metody gwarantowania bezpieczeństwa państw. Systemy wprowadzające możliwość obezwładniania – zatrzymywania czy paraliżowania potencjalnych ataków militarnych to kolejny element gwarantowania bezpieczeństwa. Taki scenariusz jest również uwzględniany w kontekście militaryzacji Arktyki, co finalnie doprowadzi do zwiększenia poziomu zaangażowania sił zbrojnych poszczególnych państw w tym regionie. Problem bezpieczeństwa militarnego zmusza państwa do funkcjonowania permanentnego w dylematach bezpieczeństwa. Zbytnie przedsięwzięcia militarne odczytywane być mogą jako zagrożenia militarne państw sąsiednich.³³

³⁰ L. Girard, *Canada's „Northern Strategy” and the militarization of the Arctic*, www.wsws.org/articles/2010/sep2010/arct-s10 (pobrano 5.11.2015 r.)

³¹ A. Doyle, *Arctic nation say no Cold War; military stirs*, Reuters, <http://in.reuters.com/article/idINLH63704820090622> (pobrano 4.11.2016 r.)

³² R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin 2013, s. 153

³³ R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin 2013, s. 154

Rada Arktyczna jako podmiot konstytuujący prawnie Arktykę i teatr współpracy

Współpraca międzynarodowa w regionie Arktyki nie jest nową ideą. W latach 80. XX wieku dostrzeżono możliwości i warunki do zinstytucjonalizowania tej materii. Powodów było kilka. Między innymi należałoby wymienić zmiany klimatyczne – topnienie arktycznych lodów oraz polityczno-społeczne – globalizację. Rada Arktyczna została powołana do istnienia w 1996 roku. Pierwszym jej zadaniem była ochrona przyrody i wywieranie wpływu na kształtowanie zrównoważonego rozwoju w regionie. Została powołana do istnienia jako forum wysokiego szczebla. Nie jest organizacją międzynarodową w rozumieniu prawa międzynarodowego. Została powołana do życia na mocy deklaracji a przez to jest instytucją *soft law*. Tym samym działa na zasadzie dobrowolnego uczestnictwa i zaangażowania zarówno stron jak i środków.³⁴

Rada Arktyczna, jak podmiot środowiska międzynarodowego, zrzesza Danię, Finlandię, Islandię, Kanadę, Norwegię, Rosję, Stany Zjednoczone oraz Szwecję i organizacje, które reprezentują rdzenną ludność regionu. Oznacza to, że zainteresowanych podziałem Arktyki jest kilka podmiotów, z czego minimum dwa są w chłodnych stosunkach, co ma ogromne znaczenie dla stabilności bezpieczeństwa międzynarodowego.

Zasadniczo, obszar zainteresowań merytorycznych Rady Arktycznej opiera się na dychotomicznym podziale. Pierwszy kierunek prac dotyczy rozwiązywania problemów ochrony przyrody Arktyki. Te zadania realizowane są w ramach programów AEPS. Drugi kierunek prac realizowany w ramach TSFDU to zagadnienia zrównoważonego rozwoju. Ten kierunek jednak nie był wynegocjowany przed powołaniem Rady Arktycznej w związku z licznymi definicjami zrównoważonego rozwoju i brakiem porozumienia co do jego podmiotów. Państwa doszły do wniosku, że takie działania mogą doprowadzić do niepożądanych skutków prawnych w przyszłości.³⁵

Mandat Rady Arktycznej jest bardzo szeroki. Swoim zakresem obejmuje problemy arktyczne, wspólne dla poszczególnych państw w tym kwestie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska naturalnego Arktyki.³⁶

Podstawę prawną funkcjonowania Rady Arktycznej, tworzą: a) *Deklaracja o ustanowieniu Rady Arktycznej (Ottawa Declaration)*, b) *Reguły Procedowania Rady Arktycznej (Arctic Council Rules of Procedure)*, c) *Zakres Działania Programu na rzecz Zrównoważonego Rozwoju (Terms of Reference for Sustainable Development Program)*.³⁷ Wśród uczestników Rady Arktycznej można sklasyfikować trzy typy stron uczestniczących. Po pierwsze „państwa arktyczne” (*Arctic States*), są to jedyne podmioty mające prawo głosu i są państwami członkowskimi Rady. Po drugie należy wskazać „stałych uczestników” (*Permanent Participants*), których gremium tworzy sześć organizacji reprezentujących rdzenną ludność. Po trzecie, „obserwatorzy”. Tutaj należy mieć na uwadze te państwa, które

³⁴ T. Koivurova, D. L. VanderZwaag, *The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects*, „University of British Columbia Law Review”. 2007, t. 40, nr 1, s. 156

³⁵ M. Tennberg, *Arctic Environmental Cooperation: A study in governmentality*. Ashgate, Aldershot 2000, s. 94

³⁶ *Ottawa Declaration*, art. 1, pkt a).

³⁷ P. Graczyk, *Rada Arktyczna jako główne forum współpracy w Arktyce (w:) M. Łuszczuk, Arktyka na początku XXI wieku. Między rywalizacją a współpracą*. Lublin 2013, s. 294-296

nie zaliczają się do grona państw arktycznych, oraz organizacje regionalne międzyrządowe i pozarządowe, których zainteresowanie oscyluje przy Arktyce, jako podmiocie różnych płaszczyzn środowiska międzynarodowego.³⁸

Wprowadzenie funkcji „stałych uczestników” jest nową jakością w dziedzinie prowadzenia współpracy na arenie międzynarodowej. Przedstawiciele organizacji rdzennej ludności mają prawo zasiadać do obrad z państwami – stronami oraz brać udział w pracach podczas spotkań ministrów jak również grup roboczych. Wszelkie decyzje podejmowane przez państwa członkowskie, muszą być wcześniej konsultowane z organizacjami reprezentującymi rdenną ludność.³⁹

Istotnym elementem jest znaczenie Rady Arktycznej. Podkreślenia wymaga, że międzynarodowa współpraca państw w Arktyce jest dość dobrze rozwinięta. Konsekwencja ocieplania klimatu a co za tym idzie, zmniejszająca się powierzchnia lodowca, sprawia, że pojawiają się wciąż nowi gracze, zainteresowani poszerzaniem swoich wpływów również o ten region. Dotychczasowa i najprawdopodobniej przyszała kooperacja będzie opierać się o już istniejące i rozwój nowych instytucji międzynarodowych. Jedynie takie funkcjonowanie może zapewnić regulowanie w ramach istniejącego ładu międzynarodowego struktur współpracy między zainteresowanymi stronami. Pomimo istniejących wielu płaszczyzn współpracy, nie udało się z jednej strony uniknąć nakładania się obszarów współpracy a z drugiej strony wiele płaszczyzn nie zostało jeszcze objętych regulacjami. Mimo wszystko, Rada Arktyczna jest na tą chwilę najważniejszym podmiotem współpracy międzynarodowej w regionie Arktyki.

Pomimo braku większych zasobów finansowych czy możliwości organizacyjnych i regulacyjnych, zdaje się, że Rada Arktyczna stanowi na tą chwilę jedyną międzyrządową płaszczyznę współpracy i kooperacji, która obejmuje swoim zasięgiem cały obszar zainteresowania na tak wielu obszarach działania. Zgodnie z pierwotnym stanowiskiem państw członkowskich RA ma być jednak tylko forum wymiany poglądów kształtujących późniejsze decyzje polityk każdego z państw członkowskich.⁴⁰

Dzięki działalności Rady Arktycznej, udało się zdefiniować i podjąć działania mające na celu zażegnanie wielu problemów i zagrożeń związanych chociażby z wydobywaniem surowców energetycznych i mineralnych w regionie. Ponadto znacząco poszerzono wiedzę o Arktyce i środowisku a także o wpływie i efektach zmian klimatu na północne obszary globu.

Zdaniem badaczy, największym sukcesem Rady Arktyki, jest zmiana sposobu myślenia o tym regionie. Dotychczas traktowana jako „zamarznięta pustynia” (*frozen desert*), została przemianowana na obszar „Arktyki w trakcie zmian” (*Arctic in change*).⁴¹ Taka zmiana wprowadza zainteresowanie regionem Arktyki wśród podmiotów niearktycznych.⁴²

Powyższe refleksje podkreślają znaczenie Rady Arktycznej jako oryginalnego, regionalnego forum współpracy, co dowodzi jednocześnie, że żaden inny podmiot

³⁸ *Ottawa Declaration*, Art. 2, 3; *Rules of Procedure*, Art. 1

³⁹ *Rules of Procedure*, Art. 5

⁴⁰ P. Graczyk, *Rada Arktyczna jako główne forum współpracy w Arktyce* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między rywalizacją a współpracą*. Lublin 2013, s. 300-303

⁴¹ Ibidem, s. 306-307

⁴² P. Graczyk, *Observers in the Arctic Council – evolution and prospects*, „The Yearbook of Polar Law”. 2011, t. 3, s. 604-607

środowiska międzynarodowego, mający wpływ na region Arktyki, nie byłby wystarczająco skuteczny, by wprowadzać ogólnoświatowe porozumienia dotyczące tak pożądanego regionu. Ponadto należy wyraźnie podkreślić, że to Rada Arktyczna wykreowała ustanowienie Arktyki jako osobnego regionu w stosunkach międzynarodowych.⁴³ Warto nadmienić, że proces kreowania Arktyki jako nowego regionu nie jest zamknięty. Ów proces trwa nadal, uwzględniając zarówno spotkania decydentów i urzędników wysokiego szczebla jak również biorąc pod uwagę rozwijanie sieci transnarodowych więzi poszczególnych płaszczyzn współpracy.

Rada Arktyczna spotyka się również z głosami krytyki. W tej materii, najczęściej poruszonym problemem jest brak prawnie wiążącej podstawy funkcjonowania tego podmiotu oraz ograniczony charakter możliwości działania Rady Arktycznej z uwagi na opieranie się głównie na Deklaracji Ottawskiej czyli „miękkim” prawie międzynarodowym.⁴⁴ Część ekspertów jest jednak zdania, że tylko taka forma podejmowania działań w regionie Arktyki umożliwi współpracę. Zatem powyższa wada, zdaniem niektórych badaczy, jest kolejną zaletą, dzięki której podmioty stosunków międzynarodowych są w stanie działać na rzecz większego dobra, jakim jest gwarancja utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego.

Należy pamiętać, że Rada Arktyczna, zajmuje się znaczną, choć niekompletną paletą problemów dotyczących regionu Arktyki. Należy podjąć dyskusję nad problemem dotyczącym rozwoju współpracy w regionie. Kluczowym zdaje się być rozwój i poszerzanie kompetencji Rady Arktycznej niż budowanie nowych podmiotów, które swoim działaniem obejmowałyby nowe płaszczyzny. W przeciwnym wypadku nadmierny rozwój instytucji oraz zwiększenie liczby zainteresowanych podmiotów geopolitycznych rozmyłby właściwe działania i kompetencje, wywołując skutek odwrotny do zamierzonego. Skuteczniej może działać i powinna stosunkowo niewielka podmiotowo Rada Arktyczna w oparciu o już posiadane kompetencje i ich rozszerzanie, niż kilka nowych podmiotów prawno-międzynarodowych, których powstanie nie gwarantuje wprowadzenia nowych, lepszych rozwiązań w regionie.

Uznać można, że Rada Arktyczna jest gotowa by przejść ewolucję do kolejnego etapu rozwoju współpracy regionalnej. Ponadto jest to organizacja, której rozwój włączył w procesy decyzyjne interesy rdzennej ludności reprezentowanej przez lokalne organizacje.⁴⁵ Dalszy rozwój i postrzeganie Rady Arktycznej przez pozostałe państwa, będzie uzależnione od działań podejmowanych przez samą Radę jak również od wyników prac i zadań przez nią realizowanych. Dopiero wówczas okaże się czy decyzja o jej faktycznym utrzymaniu była słuszną czy też był to błąd na gruncie decyzyjnym.

⁴³ O.R. Young, *The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities*, Standing Committee of Arctic Parliamentarians 2000, s. 6, 10, www.arcticparl.org/_res/site/File/static/conf4_sac.pdf (pobrano 12.11.2016 r.)

⁴⁴ P. Graczyk, *Rada Arktyczna jako główne forum współpracy w Arktyce* (w:) M. Łuszczuk, *Arktyka na początku XXI wieku. Między rywalizacją a współpracą*. Lublin 2013, s. 308

⁴⁵ T. Koivuriva, L. Heinämäki, *The participation of indigenous peoples in international normmaking in the Arctic*, „Polar Record”. 2006, t. 42, nr 221, s. 105

Podsumowanie

Pod wieloma względami, region Arktyki jest wyjątkowy. Na podkreślenie zasługuje fakt, że dopiero ostatnie dekady pozwoliły postrzegać ten region jako autonomiczne terytorium – w kontekście polityki międzynarodowej, również polityki bezpieczeństwa. Niewątpliwie do tego momentu, Daleka Północ pozostawała tylko terytorium podboju i wypraw.

Podkreślenia z całą mocą wymagają dwie kwestie. Poddając analizie powyższe rozważania, nie można pominąć po pierwsze, roli Arktyki jako magazynu surowców energetycznych i mineralnych dla poszczególnych podmiotów środowiska międzynarodowego. Po drugie należy zauważyć, że ocieplanie klimatu, poza konsekwencjami natury przyrodniczej i większej dostępności tego obszaru, może rodzić nowe napięcia środowiska międzynarodowego. Tym bardziej, jeżeli pod uwagę weźmiemy fakt tworzenia przez poszczególne podmioty jednostek wojskowych i konwencjonalnych sił zbrojnych zdolnych do prowadzenia operacji wojskowych w regionie Arktyki. Niewątpliwie dostępność akwenów morskich Arktyki oraz drożność dróg morskich między państwami północnymi, stanowi z jednej strony możliwości dla handlu zagranicznego a z drugiej strony zagrożenie. Zarówno Federacja Rosyjska czy Stany Zjednoczone, jako dwa główne podmioty zainteresowane regionem i mające potencjał do rozniecenia konfliktu zbrojnego, posiadają zarówno siły i środki wystarczające do prowadzenia strategicznych operacji morskich, również wliczając możliwości przenoszenia i wykorzystania niekonwencjonalnej broni masowego rażenia.

Warto podkreślić, że Arktyka pozostaje w kręgu zainteresowania nie tylko wskazanych przez Davida H. Millera w 1925 roku Stanów Zjednoczonych, Rosji oraz Kanady. Współczesne grono zainteresowanych jest znacznie szersze. Ponadto warto podkreślić, że kiedy niektóre parametry stosunków międzynarodowych ulegają ewolucji to pozostałe często pozostają niezmiennie. Trudno określić jak długo taki stan rzeczy będzie się utrzymywał, jednak jak podkreśla M. Łuszczuk, „coraz trudniejsze będzie używanie pojęcia „niezmiennosc” w odniesieniu do regionu Arktyki”.⁴⁶

Streszczenie

Pod wieloma względami, region Arktyki jest wyjątkowy. Dopiero ostatnie dekady pozwoliły postrzegać ten region jako autonomiczne terytorium – w kontekście polityki międzynarodowej, również polityki bezpieczeństwa.

Niewątpliwie dostępność akwenów morskich Arktyki oraz drożność dróg morskich między państwami północnymi, stanowi z jednej strony możliwości dla handlu zagranicznego a z drugiej strony zagrożenie. Zarówno Federacja Rosyjska czy Stany Zjednoczone, jako dwa główne podmioty zainteresowane regionem i mające potencjał do rozniecenia konfliktu zbrojnego, posiadają zarówno siły i środki wystarczające do prowadzenia strategicznych operacji morskich, również wliczając możliwości przenoszenia i wykorzystania niekonwencjonalnej broni masowego rażenia. Eskalacja konfliktu, z uwagi na stan posiadania sił i środków jest możliwa. Pozostaje rozważyć jak bardzo prawdopodobne jest, że do takiego konfliktu może dojść na przestrzeni najbliższych dekad.

⁴⁶ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015, s. 276-277

Ponadto kwestią ważną i przez kolejne lata nierozstrzygniętą ostatecznie, pozostanie problem posiadania surowców energetycznych. W obecnej sytuacji geopolitycznej, niemożliwe jest by państwa zabiegające, o ciągle kurczące się surowce energetyczne pozwoliły odebrać sobie bez walki dodatkowy magazyn tego dobra.

Słowa kluczowe: Arktyka, Daleka Północ, surowce energetyczne, ropa, gaz ziemny, konflikt na północy

Summary

In many ways, the Arctic region is unique. It was not until the last decade allowed to perceive this region as an autonomous territory – in the context of international policy, the security policy.

Undoubtedly, the availability of maritime areas, the Arctic and airway sea between northern countries, is on the one hand, the opportunities for foreign trade and on the other hand, the threat. Both the Russian Federation and the United States, as the two main parties interested in the region and having the potential to kindle armed conflict, have both strength and sufficient resources to carry out strategic naval operations, also including portability and the use of unconventional weapons of mass destruction. The escalation of the conflict, because of the ownership of the forces and resources is possible. It remains to consider how likely it is that such a conflict may occur over the next decades.

In addition, an important issue and over the years ultimately unresolved, the problem will remain ownership of energy resources. In the current geopolitical situation, it is impossible to state striving, with a constantly shrinking energy resources allowed to pick a fight without additional storage of goods.

Key words: Arctic, Far East, energy resources, oil, natural gas, the conflict in the north

Bibliografia

1. Arktyka, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, https://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/baltyk/arktyka/arktyka
2. Doyle A., *Arctic nation say no Cold War; military stirs*, Reuters, <http://in.reuters.com/article/idINLH63704820090622>
3. Girard L., *Canada's „Northern Strategy” and the militarization of the Arctic*, www.wsws.org/articles/2010/sep2010/arct-s10
4. Graczyk P., *Arktyka i geopolityka. Obszar Arktyki w perspektywie wybranych koncepcji geopolitycznych i geostrategicznych* (w:) „Przegląd Geopolityczny”, t. 2
5. Graczyk P., *Observers in the Arctic Council – evolution and prospects* (w:) „The Yearbook of Polar Law”. 2011, t. 3
6. *Green Mining Programme*, TEKES (Fińska Agencja Finansowania Innowacji), www.tekes.fi/en/programmes-and-services/tekes-programmes/green-mining/
7. Kaługa B., *Arktyka w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, <http://www.psz.pl/117-polityka/bartosz-kaługa-arktyka-w-polityce-zagranicznej-federacji-rosyjskiej>
8. Koivuriva T., Heinämäki L., *The participation of indigenous peoples in international normmaking in the Arctic*, „Polar Record”. 2006, t. 42, nr 221

9. Koivurova T., VanderZwaag D. L., *The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects* (w:) „University of British Columbia Law Review”. 2007, t. 40, nr 1
10. Kubiak K., *Arktyka. Między dziedzictwem zimnej wojny a współczesnością* (w:) „Kwartalnik Bellona”. t. XCV (VII), nr 2 (637)
11. Kuźniar R., *Polityka i siła. Studia strategiczne: zarys problematyki*. Warszawa, wyd. 2
12. Lis P., *Szacowanie wielkości zasobów nieodkrytych złóż ropy i gazu na północ od koła podbiegunowego* (w:) „Przegląd Geologiczny”. t. 57, nr 3
13. Łuszczuk M., *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*. Lublin
14. Łuszczuk M., *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*. Lublin 2015
15. Migala K., Owczarek P., Kasprzak M., Strzelecki M.C. (red.), *New perspectives in polar research*. Wrocław
16. *Ottawa Declaration*
17. *Rules of Procedure*
18. Simon M., *The Militarization Of The Arctic*, www.itk.ca/blog/mary-simon/oct-05-2010-militarization-arctic
19. Stępień A., Łuszczuk M., *Surowce energetyczne i nieenergetyczne* (w:) *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*. Warszawa 2015
20. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej do 2020 roku*, www.scrf.gov.ru/documents/99.html
21. Tennberg M., *Arctic Environmental Cooperation: A study in governmentality*. Ashgate, Aldershot 2000
22. *U.S. Navy Prepares for Militarization of the Arctic*, www.allgov.com/ViewNews/US_Navy_Prepares_for_Militarization_of_the_Arctic_91139
23. Wajrak A., *Łowienie pod lodem – kto zdobędzie kontrolę nad Arktyką*, „Gazeta Wyborcza”, 25.02.2010 r., http://wyborcza.pl/1,75248,7610968,Lowienie_pod_lodem_kto_zdobedzie_kontrolę_nad_Arktyka.html
24. Young O.R., *The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities*, Standing Committee of Arctic Parliamanetarians 2000, www.arcticparl.org/_res/site/File/static/conf4_sac.pdf
25. Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Warszawa 2008

ROLA SZWAJCARII W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTA EUROPEJSKIEGO

Wstęp

Termin „*bezpieczeństwo*” pochodzi od łacińskiego *sine cura = securit as*, co oznacza stan „bez pieczy”. Współczesne definicje określają bezpieczeństwo jako: stan pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz jego poczucia i wskazują, że oznacza ono brak zagrożenia oraz ochronę przed niebezpieczeństwami. W dosłownym znaczeniu bezpieczeństwo oznacza brak zagrożenia fizycznego albo ochronę przed nim.¹

Istotą bezpieczeństwa jest ochrona życia ludzkiego, jak i przeciwdziałanie jego zagrożenia. Bezpieczeństwo należy do naczelných potrzeb motywujących działalność jednostek i grup społecznych.² Od jej zaspokojenia zależy bowiem realizacja innych potrzeb, do których należą: trwanie, rozwój, równowaga, dobrobyt oraz zadowolenie, jak również ciągłe usuwanie i oddalanie niepokoju, niepewności, lęku czy zagrożenia. Troska państwa oraz jego społeczności o zapewnienie własnego bezpieczeństwa jest potrzebą o charakterze egzystencjalnym. Bez zapewnienia bezpieczeństwa nie można zrealizować wszystkich innych celów i aspiracji, zarówno państw, narodów, jak i samych jednostek.³

Bezpieczeństwo jest wartością zmienną w czasie i przestrzeni. Ponadto należy pamiętać, że nie można jego zaspokoić raz na zawsze. Bezpieczeństwo stanowi pewien stan i jednocześnie dynamiczny proces, przejawiający się w wielu sferach życia społecznego. Można mówić o bezpieczeństwie wojskowym czy energetycznym, żywnościowym jak i ekologicznym, kulturowym i cywilizacyjnym, informacyjnym oraz technologicznym, czy wszechstronnym i sektorowym. Tego rodzaju różnorodność określeń wynika z powiązania pojęcia bezpieczeństwa z coraz to innymi elementami rzeczywistości społecznej. Należy również pamiętać, że bezpieczeństwo ma wymiar wewnętrzny, jak i zewnętrzny. W pierwszym przypadku chodzi o stabilność i harmonijny rozwój danego podmiotu, w przypadku drugim natomiast o brak zagrożeń ze strony innych podmiotów polityki. Bezpieczeństwo wewnętrzne tworzy z bezpieczeństwem zewnętrznym całościowy kompleks pozwalający na istnienie oraz funkcjonowanie państw narodowych.⁴

Polityka bezpieczeństwa Szwajcarii

Szwajcaria jest to kraj mały, otoczony przez państwa większe od siebie, chroniony przez ukształtowanie terenu – teren górzysty, swoją determinację oraz umiejętności dyplomatyczne. Położona w centrum Europy Szwajcaria powstała

¹ D. J. Mierzejewski, *Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych*. Toruń 2011, s. 11-12

² T. Klementewicz, *Metateoretyczne dylematy politologa – w poszukiwaniu strategii badania* (w:) „*Studia Politologiczne*”, 2009, vol. 14, s. 20

³ R. Kuźniar, *Polska polityka bezpieczeństwa 1989–2000*/ Warszawa 2001, s. 14; R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*. Warszawa 2008, s. 11

⁴ S. Sulowski, M. Brzeziński, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Wybrane zagadnienia*. Warszawa 2009, s. 13 i 35

przez stopniowe łączenie terytoriów należących do różnych regionów, o różnych językach, kulturze, wyznaniu i różnych formach władzy oraz poziomach zamożności. Stanowi luźną federację, będącą rozpoznawalną jednostką, która zawsze podkreśla, że przedkłada znaczenie poszczególnych jednostek ponad całości.

Szwajcarska polityka bezpieczeństwa wiąże się z neutralnością, której historia przeplata się z dziejami krajów europejskich. Neutralność uchroniła federację przed zniszczeniem jej przez kantony katolickie lub protestanckie, co miałoby miejsce, gdyby rząd federalny poparł którąkolwiek ze stron w czasie szerzenia się wojen religijnych. Przyjęta wówczas neutralność została utrzymana przez 500 lat jako środek ochrony integralności i handlu Szwajcarii w przypadku wybuchu wojny. Położenie geograficzne Konfederacji, zapoczątkowanej w 1291 roku paktem obronnym pomiędzy trzema kantonami: Uri, Schwyz i Unterwalden, stanowiło swojego rodzaju linią demarkacyjną oddzielającą Francję, Imperium Habsburgów i Prusy od schyłku XIII w. aż do zjednoczenia Niemiec w 1871 roku. Podczas trwania Kongresu Wiedeńskiego w 1815 roku Szwajcaria zgłosiła chęć pozostania państwem neutralnym. Dzięki temu Konfederacja Szwajcarii uznana została za państwo o najstarszej tradycji neutralności. Podkreślenia wymaga również fakt, że Szwajcaria o swoją neutralność walczyła już podczas trwania Kongresu Westfalskiego w 1648 roku. Formalnie zasada neutralności Szwajcarii ukonstytuowana została w 1848 roku.⁵

Zgodnie z zasadą neutralności państwo neutralne ma obowiązek nieuczestniczenia w konflikcie zbrojnym oraz nieudzielania pomocy żadnej ze stron uczestniczących w konflikcie. Ponadto na terytorium państwa neutralnego nie mogą stacjonować oddziały wojskowe państw wojujących oraz nie może się na nim odbywać werbunek do sił zbrojnych państw walczących w konflikcie. Z kolei państwa pozostające w konflikcie zobowiązane są do nienaruszania integralności terytorialnej państwa, które ogłosiło neutralność. Wszelkie oddziały państw wojujących, które przekroczą granicę państwa neutralnego powinny zostać rozbrojone i internowane.

Niektóre z państw zachowują neutralność jedynie w określonym konflikcie lub określonej sytuacji, inne natomiast czynią z niej podstawę swojej polityki zagranicznej. Przykładem tego ostatniego jest właśnie Konfederacja Szwajcarii, która swoją politykę międzynarodową opiera na zasadzie neutralności. Prowadzenie polityki neutralności nie jest jednak tożsame z posiadaniem statusu państwa trwale (wieczystie) neutralnego. Zasada ta również w jakimkolwiek stopniu nie zabezpiecza bezpieczeństwa państwa neutralnego, jego niepodległości i integralności terytorialnej. Neutralność jest bowiem jedynie cechą własnej polityki danego państwa i nie odnosi się do polityki innych państw, ani też nie istnieją jakiejkolwiek szczególne gwarancje bezpieczeństwa państw neutralnych na gruncie prawa międzynarodowego. Co więcej, zabezpieczenie bezpieczeństwa państwa przy prowadzeniu polityki neutralności, wymaga dysponowania szczególnie silnymi siłami zbrojnymi w porównaniu do innych państw danego regionu. Ogłoszenie

⁵ Położenie geograficzne Szwajcarii, powstałej w 1291 r. na podstawie paktu obronnego pomiędzy trzema kantonami: Uri, Schwyz i Unterwalden, stanowiło swojego rodzaju linią demarkacyjną oddzielającą Francję, Imperium Habsburgów i Prusy od schyłku XIII w. aż do zjednoczenia państw niemieckich w 1871 r.

neutralności w konflikcie zbrojnym nie gwarantuje bezpieczeństwa danego państwa.⁶

W takiej właśnie sytuacji znalazła się Konfederacja Szwajcarii podczas II wojny światowej. Choć Szwajcaria zaraz po wybuchu wojny ogłosiła, iż pozostaje państwem opierającym swoją politykę zagraniczną na zasadzie neutralności wielokrotnie stawała się celem ataków lotniczych będących aktem naruszenia szwajcarskiej przestrzeni powietrznej.⁷

W latach 1939-1945 w Szwajcarii ogłoszono 7379 alarmów lotniczych. Nad terytorium Konfederacji zestrzelonych zostało blisko 240 samolotów, które należały do walczących stron. W zdecydowanej większości były to samoloty alianckie, zestrzelone przez niemiecką obronę przeciwlotniczą (186 samolotów amerykańskich i 12 brytyjskich).⁸

W dobie „zimnej wojny”, doradca prawny ministra spraw zagranicznych prof. Rudolf Bindschedler⁹ dokonał ideologizacji neutralności Szwajcarii poprzez stworzenie w 1954 roku tzw. doktryny Bindschedlera. Wspomniana doktryna opierała się na trzech zasadach:

1. podział organizacji międzynarodowych na polityczne i niepolityczne ze względu na ich naturę oraz deklaracje jest niezgodny z neutralnością. W efekcie Szwajcaria nie mogła być członkiem żadnej z organizacji międzynarodowych;
2. wykluczenie opcji przystąpienia do jakiejkolwiek unii gospodarczej;
3. nieuczestniczenie w sankcjach ekonomicznych.¹⁰

Doktryna Bindschedlera nigdy w pełni nie została wprowadzona w życie. Z jednej strony bowiem Szwajcaria zasłaniała się izolacją oraz neutralnością, jednak z drugiej musiała skłonić się do zabezpieczenia własnych interesów ekonomicznych, ponieważ nie była samowystarczalna gospodarczo. Wówczas również prowadziła politykę równowagi pomiędzy działaniami w sferze polityki zagranicznej a działaniami w sferze wojskowej.¹¹

Po zakończeniu „zimnej wojny” szwajcarska polityka oparta na neutralności państwa musiała ulec procesowi znaczącej transformacji. Przeszła ona od izolacji do współpracy międzynarodowej w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego.

⁶ J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*. Olsztyn 2003, s. 114-116; J. Pieńkos, *Prawo międzynarodowe publiczne*. Kraków 2004, s. 755

⁷ Ch. Kugler, Foreign Aircraft to Switzerland during WWII, <http://www.airpic.ch/foreign-aircraft-to-switzerland-during-wwii/>, 01.08.2014

⁸ Ch. Kugler, Foreign Aircraft to Switzerland during WWII, <http://www.airpic.ch/foreign-aircraft-to-switzerland-during-wwii/>, 01.08.2014

⁹ Rudolf Bindschedler – urodzony w Zurychu 8 lipiec 1915, zmarł w Bernie 24 marzec 1991. Studiował na uniwersytetach w Zurychu i Paryżu. W 1943 roku Rudolf Bindschedler pojawił się jako młody prawnik w Departamencie Politycznym (obecnie Federal DFA), gdzie kierował działem prawnym jako dyrektor od 1950 roku. Od 1950 r. Rudolf Bindschedler nauczał profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie w Bernie w latach 1956/85. Od 1961 do 1980 roku pracował jako radca prawny w Departamencie Politycznym, jako specjalista do spraw szwajcarskiej neutralności i polityki bezpieczeństwa. Występował również jako przedstawiciel Szwajcarii podczas konferencji międzynarodowych, w szczególności w 1970 roku w spotkaniach KBWE (obecnie OBWE). W 1963 roku został wybrany do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze jako członek Stałego Trybunału Arbitrażowego. W trakcie swojej kariery wojskowej, do stopnia pułkownika, pełnił funkcję dowódcy szwadronu dragonów, 23 i 29, Dragoon Division 6 i 4. Pułku Dragonów; <http://www.bindschedler.name/personen/personen-ab-20-jahrhundert/bindschedler-robert-ernst-rudolf-leo/>, 12.10.2013r.

¹⁰ D. Popławski, *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*. Warszawa 2007, s. 80

¹¹ Ibid.

W 1993 roku został opracowany raport wyrzekający się dotychczasowej doktryny Bindschedlera.

Od tej pory Szwajcarska polityka neutralności opierała się na pięciu nowych zasadach szwajcarskiej polityki zagranicznej:

- wspieraniu pokoju i bezpieczeństwa
- popieraniu praw człowieka
- demokracji i państw prawa
- popieraniu dobrobytu
- redukcji społecznych przeciwieństw
- ochronie naturalnych praw egzystencji.¹²

Obecna polityka zagraniczna oparta na zasadzie neutralności Konfederacji Szwajcarskiej bazuje na takich wytycznych jak: zachowanie suwerenności w podejmowaniu decyzji dotyczących relacji wewnętrznych i zewnętrznych, ochrona populacji i infrastruktury państwa oraz przyczynianie się do stabilności oraz szerzenia pokoju poza granicami kraju, poprzez budowę międzynarodowej społeczności, opierającej się na tych samych wartościach. Celami strategicznymi tej polityki jest: obronność, umacnianie pokoju, zarządzanie kryzysowe oraz podejmowanie działań zapewniających bezpieczeństwo państwa. Powyższe cele powinny zostać osiągnięte poprzez zacieśnienie współpracy opartej na zasadach solidarności, bezpieczeństwa zbiorowego oraz integracji europejskiej, spychając jednocześnie zasadę neutralności państwa na dalsze miejsce. Szwajcarska neutralność od tej pory ma pozostawać w zgodzie z członkostwem Szwajcarii w organizacjach międzynarodowych o różnym profilu, również zajmujących się kwestiami militarnymi, jak np. udział w Programie Partnerstwa dla Pokoju NATO (Szwajcaria przystąpiła do niego w 1996 roku), czy współpracy z Unią Europejską w ramach drugiego filaru.¹³ Tego typu działania spowodowały, iż dotychczasowa doktryna neutralności stała się instrumentem doraźnym, stosowanym jedynie w przypadku utraty zaufania wobec innych instrumentów zapewniających bezpieczeństwo poprzez współpracę z NATO, czy działań na forum ONZ.¹⁴

Przyjęta przez rząd Szwajcarii w 1993 roku strategia znalazła również swoje odzwierciedlenie w Konstytucji Federalnej Konfederacji Szwajcarii z 1999 roku,¹⁵ w artykule 54 ust. 2

Federacja dba o ochronę niezawisłości Szwajcarii i jej dobrobyt; przyczynia się zwłaszcza do łagodzenia biedy i nędzy na świecie, do poszanowania praw człowieka i popierania demokracji, do pokojowego współżycia narodów oraz do zachowania środowiska naturalnego.

Zasada neutralność Szwajcarii jako instrumentu polityki międzynarodowej natomiast poruszona została w artykule 173 ust. 1 i 185 ust 1 konstytucji z 1999 roku:

Artykule 173 §1, pkt. 1 [...] podejmuje środki dla ochrony bezpieczeństwa zewnętrznego, niezawisłości i neutralności Szwajcarii.

¹² *Bericht über die Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren vom 29 November 1993, EDMZ, Bern 1993; D. Popławski, op. cit., s. 180-181*

¹³ Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa

¹⁴ J.M. Gabriel, *Neutralität für den Notfall. Der Bericht des Bundesrates zur Aussenpolitik der Schweiz in den 90er Jahren*. Swiss Political Science Review 1(2-3) 1995, s. 161-190; J. M. Gabriel, J. A. Fanzum, *Swiss Foreign Policy: An Overview*, Center for International Studies, Beiträge nr 43. Zürich 2003, s. 6

¹⁵ Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999. Warszawa 2000

Artykule 185 §1 *Rada Federalna podejmuje środki dla zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego, niezawisłości i neutralności Szwajcarii.*

Przyjęta przez Konfederację Szwajcarii polityka bezpieczeństwa oparta na zasadzie neutralności, ściśle związana jest z dziejami innych państw europejskich. Polityka neutralności w przypadku Szwajcarii udowodniła skuteczność owej strategii bezpieczeństwa. Szwajcaria bowiem jako państwo skupiające na swoim terytorium zarówno Włochów, Niemców, Francuzów oraz Retoromanów, posługujących się różnymi językami oraz posiadających odmienne kultury, czy wyznający odmienną religię nie uczestniczyła w ówczesnych czasach w powszechnych konfliktach dynastycznych, czy religijnych jaką była np. wojna trzydziestoletnia.

Polityka bezpieczeństwa konfederacji w XXI wieku

Obecna polityka bezpieczeństwa Konfederacji Szwajcarii koncentruje się na angażowaniu w proces rozwijania i umacniania prawa międzynarodowego, demokracji oraz humanitaryzmu. Związane są z nim konkretne działania, tj.:

1. członkostwo i udział w organizacjach międzynarodowych (np. w 1960 roku Szwajcaria przystąpiła do Europejskiej Strefy Wolnego Handlu – EFTA; w 1963 do Rady Europy; w 1975 do Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – OBWE; w 1992 do Banku Światowego oraz Międzynarodowego Funduszu Walutowego; w 2002 r. do Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ); w 2008 Szwajcaria weszła do strefy Schengen. W 2002 roku weszły również w życie umowy dwustronne pomiędzy Szwajcarią a Unią Europejską;
2. rozwijanie personelu wojskowego i cywilnego (np. obserwatorzy, „niebieskie berety”, pomoc podczas konfliktu np. dla Kosowa);
3. działalność humanitarna (np. Szwajcarski Korpus Ekspertów Cywilnego Wspierania Pokoju, czy działalność w ramach Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża);
4. inicjatywy i świadczenie usług związanych z polityką bezpieczeństwa (np. Genewskie Centrum Pomoc w rekonstruowaniu w Europie Wschodniej).¹⁶

Władze Konfederacji Szwajcarii uznały wówczas, iż wybuch oraz eskalacja konfliktu międzynarodowego na kontynencie europejskim jest mało prawdopodobne, co znacznie ograniczało konieczność dotychczasowego rozumienia zasady neutralności. W treści opracowanego wówczas tzw. Raportu 2000 stwierdzono, iż *strategiczna konieczność i strategiczna możliwość optymalnie się wzajemnie uzupełniają*.¹⁷ Obrona mająca do tej pory kluczowe znaczenie w polityce bezpieczeństwa Konfederacji Szwajcarii zepchnięta została na dalszy plan ustępując miejsca działaniom na rzecz wspierania pokoju i zwalczania wszelkiego rodzaju kryzysów.

¹⁶ *Security through Cooperation*, Report 2000 on Security Policy, <http://www.vbs.admin.ch/>; 10.10.2013; *Sicherheit durch Kooperation, Bericht der Bundesregierung über die Sicherheitspolitik der Schweiz SIPO B 2000 vom 7. Juni 1999*

¹⁷ *Ibid.*, s. 34

Dobrym przykładem obrazującym aktywność Konfederacji w owej dziedzinie jest jej zaangażowanie na początku XXI wieku w wojnę domową w Kolumbii, gdzie razem z Hiszpanią, Francją, Norwegią oraz Kubą uczestniczyła jako mediator w rozmowach między rebeliantami a rządem. Ponadto na podkreślenia zasługuje również udział Szwajcarii w rozwiązywaniu konfliktu między rządem a rebeliantami w Sudanie, gdzie udało się doprowadzić do zawieszenia broni w 2002 roku. Kluczową rolę w owych działaniach odegrali szwajcarscy eksperci prawa konstytucyjnego, którzy byli twórcami porozumienia regulującego kompetencje rządu centralnego i władz regionalnych. Szwajcarscy eksperci brali również udział w rozwiązywaniu konfliktu izraelsko-palestyńskiego w 2003 roku oraz procesie zjednoczenia Cypru.¹⁸

Kolejnym działaniem w zakresie polityki bezpieczeństwa międzynarodowego opartego na zasadzie neutralności Szwajcarii jest prewencja oraz zwalczanie egzystencjonalnych zagrożeń w ramach relacji multilateralnych. Tego typu współpraca stanowi jednak duże wyzwanie dla statusu neutralności, bowiem już samo pojęcie prewencji można rozumieć jako działania sprzeczne z zasadą neutralności. Współpraca ta bowiem ściśle wiąże się z działaniami podejmowanymi w ramach organizacji międzynarodowych. Szczególną uwagę zwraca się tutaj na niektóre działania w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, czy Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Dlatego też tego typu możliwość współpracy w tego typu misjach w praktyce pozostaje ograniczona, co w dużej mierze wiąże się z ostrą reakcją opinii publicznej, która w Szwajcarii posiada znaczący wpływ w podejmowanie decyzji poprzez szeroko rozpowszechnione instrumenty demokracji bezpośredniej.¹⁹

Powyższy problem najlepiej obrazują dwie inicjatywy Grupy na rzecz Szwajcarii bez armii (GSoA): *Bezpieczeństwo zamiast obrony* oraz *Solidarność tworzy bezpieczeństwo*. Pierwsza z nich przewidywała wprowadzenie do konstytucji poprawek dotyczących całkowitej likwidacji armii przy jednoczesnym eliminowaniu wszelkich zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych związanych z nieprzestrzeganiem zasad demokracji oraz praw człowieka. Dopuszczono tu możliwość utrzymywania niewielkich oddziałów wojskowych, których głównym zadaniem miało być realizacja zadania na rzecz pokoju za granicami państwa. Druga inicjatywa miała na celu stworzenie Cywilnej Służby Pokoju, która miała służyć polityce bezpieczeństwa. Głównym zadaniem miało tu być wczesne rozpoznanie potencjalnych źródeł konfliktu i rozwiązaniu go za pomocą środków pokojowych. Ostatecznie obie inicjatywy nie spotkały się z wystarczającym poparciem społecznym i przepadły w referendum zdobywając odpowiednio 21,9% oraz 23,7% głosów. Na tak słaby wynik wpływ mógł mieć atak terrorystyczny na WTC z 11 września 2001 roku.²⁰

¹⁸ M. Tomczyk, *Ewolucja polityki bezpieczeństwa Szwajcarii na przełomie XX/XXI wieku* (w:) E. Kuczyński, M. Tomczyk (red.): *Polityka – kultura – społeczeństwo. Niemcy, Austria, Szwajcaria w pierwszej dekadzie XXI wieku*. Łódź 2013, s. 162

¹⁹ H. Krummenacher, *Wenn die Begriffe nicht stimmen, ist der Geist verwirrt oder die Krux mit Berichten zur Sicherheitspolitik der Schweiz*, NFP 42 – Working Paper nr 13. Bern 1999; G. Baechler, *Prävention in der schweizerischen Aussenpolitik und Friedensforderung, Prävention: ein Instrument der schweizerischen Sicherheitspolitik*, NEP 42 – Working Paper nr 13, Bern 1999

²⁰ M. Tomczyk, *op. cit.*, s. 164

Ponadto na zmianę priorytetów polityki bezpieczeństwa Konfederacji opartej na zasadzie neutralności państwa, według władz w pierwszej dekadzie XXI wieku miały wpływ zmiany w stosunku do ostatniego dziesięciolecia XX wieku. Wystąpiły wówczas zjawiska, które mają bądź w najbliższej przyszłości będą miały znaczący wpływ na system bezpieczeństwa międzynarodowego. Należą do nich:

- globalizacja Stworzenie globalnego społeczeństwa sieciowego i globalnej gospodarki zrodziło nowe niebezpieczeństwa globalne w postaci kryzysów finansowych (przykład lat 2000);
- zmiana układu sił między państwami i całymi regionami. Świat w roku 2010 jest o wiele mniej jednobiegunowy niż przed dziesięciu lat i ta tendencja będzie narastać. Znaczenie, wpływy i ambicje niektórych państwa wzrosły. Chiny i Indie w wyniku rozwoju gospodarczego w połączeniu z liczbą ludności stały się wielkimi mocarstwami. Ich znaczenie w stosunkach międzynarodowych ciągle wzrasta. Federacja Rosyjska odnalazła nową samoświadomość i wyraża ją w ofensywnej polityce, ukierunkowanej na realizację swoich interesów. Te państwa (oraz inne na przykład Brazylija) chcą współtworzyć nowy ład światowy na równi z USA, Unią Europejską czy Japonią. Jednak USA pozostaną w przewidywalnym czasie mocarstwem dominującym pod względem gospodarczymi wojskowym
- użycie siły. W wymiarze globalnym nasiliła się tendencja do wyprzedzającego użycia siły w przypadku zagrożeń lub niebezpieczeństw dla określonych obszarów działalności państwa. Jednakże okazało się, że ofensywne użycie siły nie przyniosło oczekiwanych rezultatów. Operacje w Iraku i Afganistanie doprowadziły siły zbrojne największych państw uczestniczących w działaniach zbrojnych do granic ich możliwości. Zwiększyło się także obciążenie NATO.
- wzrost znaczenia aktorów niepaństwowych
- podatność sieci informatycznych na zakłócenia bądź zniszczenia.²¹

Obecnie do realizacji polityki bezpieczeństwa władze Szwajcarii dysponują szerokim zestawem instrumentów w zależności od charakteru zagrożeń i niebezpieczeństw. Obejmują one:

- politykę zagraniczną W jej ramach podejmowane są działania wobec transnarodowych zagrożeń i niebezpieczeństw.
- cywilne działania wsparcia pokoju Cywilne działania wsparcia pokoju obejmują: dobre usługi, program cywilnego uregulowania konfliktu, wysłanie cywilnych obserwatorów (ekspertów), inicjatywy dyplomatyczne. Do dyspozycji rządu Szwajcarii znajduje się blisko 600 ekspertów. Cywilnym działaniom wsparcia pokoju służą założone i finansowane przez Szwajcarię ośrodki w Genewie: Genewskie Centrum Polityki Bezpieczeństwa, Genewskie Międzynarodowe Centrum Humanitarnego Rozminowywania, Genewskie Centrum Demokratycznej Kontroli nad Siłami Zbrojnymi
- politykę ochrony praw człowieka W dziedzinie ochrony praw człowieka polityka zagraniczna Szwajcarii koncentruje się wokół ochrony: praw podstawowych, praw grup najbardziej narażonych na bezprawne

²¹ Bericht des Bundesrat an die Bundesversammlung über die Sicherheitspolitik der Schweiz, s. 22, <http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/de/home/themen/security/sipo>, 15.09.2013 r.

traktowanie: dzieci, kobiet, mniejszości narodowych, skazanych.

- międzynarodowe prawo humanitarne
- rozbrojenie i kontrolę zbrojeń Szwajcaria występuje za całkowity zakaz broni masowego rażenia. W dziedzinie broni konwencjonalnych popiera działania przeciwko niekontrolowanemu rozprzestrzenianiu broni małokalibrowej i lekkiej i zakaz min przeciwpiechotnych i amunicji kasetowej
- pomoc rozwojową i humanitarną Pomoc rozwojowa dla państw Europy Wschodniej (pojęcie Europa Wschodnia w Szwajcarii obejmuje europejskie państwa członkowskie Układu Warszawskiego) ma na celu prewencyjne zwalczanie ewentualnych przyczyn konfliktów
- neutralność Prawne wyznaczniki neutralności zawierają Konwencje Haskie z 1907 roku o prawach i obowiązkach państw neutralnych w wojnie lądowej i morskiej oraz inne normy prawa międzynarodowego. Szwajcaria posiada status trwałej, zbrojnej neutralności. Uwiarygodnieniu tego statusu służą działania podejmowane w ramach polityki neutralności. Zgodnie z art., 103 Karty NZ neutralność Szwajcarii nie stoi w sprzeczności z jej przynależnością do ONZ
- siły zbrojne W Szwajcarii używany jest termin „armia” (*Armee*). Siły zbrojne Szwajcarii składają się z sił lądowych i sił powietrznych

Podstawowym zadaniem sił zbrojnych Szwajcarii jest powstrzymanie potencjalnego przeciwnika od dokonania zbrojnej agresji na państwo, a w przypadku zbrojnej agresji obrona. Wiarygodność odstraszenia była (i jest) w istocie kluczowym zagadnieniem polityki neutralności Szwajcarii. W ramach Wspólnoty Bezpieczeństwa Szwajcarii siły zbrojne są środkiem strategicznym w rękach rządu. W przypadku zbrojnej agresji są decydującym instrumentem. Zadania sił zbrojnych Szwajcarii określa Konstytucja Konfederacji Szwajcarskiej i Ustawa Wojskowa z 3 lutego 1995 roku. Potencjał militarny Szwajcarii stanowi podstawę zbrojnej neutralności tego państwa.

Szczególnie kontrowersyjna w ostatnich latach stała się kwestia uzbrojenia żołnierzy w kontekście udziału wojsk szwajcarskich w misjach pokojowych. Bowiem nowelizacja ustawy wojskowej, pozwalająca na wysyłanie uzbrojonych oddziałów za granicę wywoływała wiele kontrowersji. Ostatecznie została ona przyjęta na drodze referendum 10 czerwca.²² Jednak należy pamiętać, iż przyjęta ustawa pozwalała jedynie na wysłanie oddziałów wojskowych za granicę w ramach misji pokojowych prowadzonych przez ONZ, czy OBWE.²³ W konsekwencji powyższych działań rząd szwajcarski uznał za zasadne zaangażowanie swoich wojsk w misjach pokojowych w: Nepalu, Sri Lance, Kolumbii, Indonezji, Sudanie oraz na Bliskim Wschodzie.

Podkreślenia wymaga tu fakt, że w operacjach pokojowych uczestniczą przede wszystkim żołnierze z formacji milicyjnej, a nie żołnierze zawodowi lub służby okresowej. W celu dostosowania do współczesnych zagrożeń i niebezpieczeństw trwa proces modernizacji sił zbrojnych Szwajcarii, który w szczególności dotyczy:

- polepszenia czasu reakcji,
- zdolności przetrwania,

²² 51% społeczeństwa szwajcarskiego opowiedziało się za.

²³ M. Tomczyk, *op. cit.*, s.165

- modernizacji systemu milicyjnego,
- rozwoju jednostek bojowych,
- wzmocnienia kooperacji w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony.²⁴

Większość społeczeństwa Szwajcarii jest za utrzymaniem milicyjnego charakteru państwa. Wykazują to badania opinii publicznej przeprowadzone w roku 2016, w którym 47% respondentów opowiada się za dotychczasowym modelem milicyjnym państwa, a 43% za armią zawodową.²⁵

Dnia 26 listopada 2008 roku Rada Związkowa podjęła decyzję o przygotowaniu planu redukcji sił zbrojnych Szwajcarii w konsekwencji prognoz demograficznych na lata 2010-2025. Powtórzono podstawowe zasady polityki wojskowej Szwajcarii tj. powszechny obowiązek służby wojskowej i milicyjny model sił zbrojnych.²⁶ Redukcja ma dotyczyć zmniejszenia liczebności sztabów, instytucji i „ciężkich” jednostek (wojsk pancernych, artylerii).²⁷ Jednak wobec nieprzewidywalności systemu bezpieczeństwa międzynarodowego Rada postanowiła, że odpowiednio wyszkolone i dobrze wyposażone wojsko powinno pozostać podstawowym elementem obrony kraju. Odwołano się tu do postanowień wspomnianego już Raportu 2000, zapisów konstytucyjnych²⁸ oraz Ustawy Wojskowej z 1995 roku. Ponadto podkreślono, iż nawet jeśli w najbliższym czasie system ten jest w miarę stabilny, a konflikt pomiędzy największymi państwami – mocarstwami jest znikomy, to w perspektywie długookresowej nie można całkowicie wykluczyć takiej ewentualności. Rząd szwajcarski będzie więc z jednej strony opowiadał się za poprawą jakościową, jak i ilościową poprzez przeprowadzenie kolejnych reform w tym zakresie. Z drugiej strony Rada położyła nacisk na współpracę wojska z policją w zakresie zwalczania klęsk i katastrof naturalnych, akcji ratunkowych, utrzymania porządku publicznego, czy ochrony infrastruktury krytycznej.

Dnia 1 października 2010 roku Rada Federalna przyjął dokument *Armia XXI* – o szczególnym modelu szwajcarskich sił zbrojnych. W treści dokumentu określono stan szwajcarskich sił zbrojnych od II połowy 2010 roku na 80100 żołnierzy oraz poziom wydatków obronnych w wysokości 4,4 mld ChF, z których 40% ma zostać przeznaczone na cele inwestycyjne, natomiast pozostałe 60% na funkcjonowanie sił zbrojnych.²⁹

Z badań opinii publicznej przeprowadzonych w 2015 roku, wynika że aż 78% szwajcarskiego społeczeństwa pozytywnie ocenia dotychczasową politykę bezpieczeństwa państwa. Natomiast ogólne poczucie bezpieczeństwa wykazuje ponad 90% Szwajcarów.³⁰

²⁴ *Sicherheit 2011*, <http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/de/home/documentation/zahlen/>; 07.10.2013

²⁵ *Sicherheit 2016*, <http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/de/home/documentation/zahlen/>; 17.05.2016

²⁶ B. Balcerowicz, *Armie państw małych Europy* (w:) D. Popławski (red.): *Małe państwa Europy, Specyfika systemu politycznego i aktywności międzynarodowej*. Warszawa 2009, s. 149-142

²⁷ *Bedrohungen/Gefahren: Rolle von Armee und Bevölkerungsschutz bei deren Bewältigung. Übersichtsdarstellung für die Sicherheitspolitische Kommission, basierend auf dem SIPOL B 2010*, Eidgenössisches Departament für Verteidigung, Bevölkerungsschutz und Sport VBS, 12.05.2011.

²⁸ Art. 58 ust.2 Konstytucji Konfederacji Szwajcarskiej z 1999 roku

²⁹ *Armeebericht 2010*, <http://www.vbs.admin.ch/internet/vbs/de/home/documentation/zahlen>, 10.10.2013.

³⁰ T. Tresch, A. Würmil, J. Craviolini, E. Vogler-Bisig, *Sicherheit 2015, Auseen-, Sicherheits – und Verteidigungspolitische Meinungsbildung im Trend*, Center for Security Studies, ETH, Zürich 2012, s. 92, 94

Zakończenie

Szwajcaria znajduje się w korzystnym środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego, które sprzyja prowadzeniu przez Konfederację polityki zagranicznej opartej na neutralności państwa.. Położenie w centralnej części najbardziej stabilnego regionu świata jest istotnym czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo tego państwa. Ponadto istotny jest tu fakt, że kontynent europejski jest zdominowany przez dwie organizacje międzynarodowe określające stan jego bezpieczeństwa oraz strzegące jego przestrzegania – Unię Europejską oraz Sojusz Północnoatlantycki (NATO). Obecnie głównym celem strategii Szwajcarii jest tworzenie poprzez koordynację wszelkich środków bezpieczeństwa Konfederacji, kantonów i gmin Wspólnoty Bezpieczeństwa Szwajcarii oraz współpracy z innymi państwami, aby zapobiegać istniejącym i rozpoznanym przyszłym zagrożeniom i niebezpieczeństwom.. Tak sformułowany cel strategiczny odzwierciedla federalizm, neutralność i dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa własnego państwa własnymi siłami.

Streszczenie

Celem artykułu jest zaprezentowanie roli oraz miejsca Konfederacji Szwajcarii w systemie bezpieczeństwa europejskiego. Autorka wychodzi tu od definicji bezpieczeństwa rozumianego jako naczelną potrzebę o charakterze egzystencjalnym, motywującym działalność jednostki oraz grup społecznych w państwie. Następnie prezentuje poprzez pryzmat historii podstawy neutralności Szwajcarii, postrzeganej jako element bezpieczeństwa tego państwa.

Szwajcaria dla większości współczesnych Europejczyków oraz i dla samych Szwajcarów, stanowi kwintesencję państwa neutralnego. Jest to kraj mały, otoczony przez większych od siebie sąsiadów i chroniony przez ukształtowanie terenu, swoją determinację oraz umiejętności dyplomatyczne. Przyjęta przez Konfederację Szwajcarii polityka bezpieczeństwa oparta na zasadzie neutralności, ściśle związana jest z dziejami innych państw europejskich. Polityka neutralności w przypadku Szwajcarii udowodniła skuteczność owej strategii bezpieczeństwa. Szwajcaria bowiem jako państwo skupiające na swoim terytorium zarówno Włochów, Niemców, Francuzów oraz Retoromanów, posługujących się różnymi językami oraz posiadających odmienne kultury, czy wyznający odmienną religię nie uczestniczyła w ówczesnych czasach w powszechnych konfliktów dynastycznych, czy religijnych, jak również zachowała swoją neutralność podczas obu wojen światowych. Położona w centrum Europy Szwajcaria stanowi luźną federację, będącą poprzez swoją politykę międzynarodową opartą na neutralności rozpoznawalny podmiotem stosunków międzynarodowych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, polityka bezpieczeństwa, polityki unilateralne, hegemonizm, interwencjonizm, izolacjonizm, polityki multilateralne, prewencja, polityka budowania sojuszy, polityka neutralności, neutralność, Konfederacja Szwajcarii

Summary

The aim of this article is to present the role and place of the Swiss Confederation in the European security system. The author comes here from the definition of security, understood as the supreme need of an existential motivating business units and social groups in the country. Then presented through the prism of the